

**TC.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**M.Ö.3000-M.Ö.500 YILLARI ARASINDA ANADOLU
UYGARLIKLARINDA KULLANILAN MÜHÜRLER
VE SERAMİĞİN MÜHÜRLERDEKİ YERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gül den BASMAZ

**Enstitü Anabilim Dalı: Seramik
Enstitü Bilim Dalı : Seramik**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Buket ACARTÜRK

HAZİRAN - 2011

TC.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

M.Ö.3000-M.Ö.500 YILLARI ARASINDA ANADOLU
UYGARLIKLARINDA KULLANILAN MÜHÜRLER
VE SERAMİĞİN MÜHÜRLERDEKİ YERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Güliden BASMAZ

Enstitü Anabilim Dalı : Seramik
Enstitü Bilim Dalı : Seramik

Bu tez 08/06/2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Puket
Yrd. Doç. Buket Acartürk

Nalın
Prof. Nilgin Bilge

Yrd. Doç. Neslihan Özo

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin hiçbir bölümünün bu üniversitede veya başka bir üniversitede tez çalışması adı altında sunulmadığını beyan ederim.

Gülden BASMAZ
08.06.2011

ÖNSÖZ

MÖ 3000 - MÖ 500 yılları arasında Anadolu'da yaşamış olan uygarlıklar, birbirleri ile dolaylı veya direkt olarak iletişim içerisinde bulunmuşlardır. Bu iletişim sosyal yaşamlarına oldukça yansımıştır. Konu bütününde; belirtilen dönem içerisindeki uygarlıkların yapmış ve kullanmış oldukları mühürlerde görülen etkileşimlerin incelenmesi ve farklı malzemeleri kullanarak yapmış oldukları mühür ve mühür baskılarının kompozisyon bakımından eleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu eleştiri sonrasında seramik malzeme kullanılarak sanatsal bir çalışma uyarlanmıştır.

Yapılan araştırmalar sırasında bana ışık tutan değerli danışman hocam Yrd. Doç. Buket ACARTÜRK'e, bilgi ve tecrübeleri ile beni eğiten kıymetli üniversite hocalarıma ve maddi manevi beni destekleyen aileme minnettar olduğumu belirtmek isterim.

Gülden BASMAZ
08.06.2011

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	i
RESİM LİSTESİ	ii
TABLO LİSTESİ	iii
ÖZET	iv
SUMMERY	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: MÜHÜR ve MÜHÜR BASKILARI	3
1.1 Mühürün ve Mühür Baskısının Tanımı.....	3
1.2 Mühürün Yapım ve Kullanım Amacı	4
1.3 Mühürlerin Sınıflandırılması.....	9
1.4 Mühür Yapımında Kullanılan Kazıma Stilleri.....	13
BÖLÜM 2: (MÖ 3000-500) ANADOLU MEDENİYETLERİNDE KULLANILAN MÜHÜRLERİN ve MÜHÜR BASKILARININ İNCELENMESİ	16
2.1 Erken Tunç Çağı (MÖ 3000-2000).....	17
2.2 Hatti ve Hitit Uygarlığı (MÖ 2500-700).....	38
2.3 Urartu Krallığı (MÖ 900-580)	58
BÖLÜM 3: SERAMİK UYGULAMALARI	72
3.1 Tasarım Aşaması	72
3.2 Şekillendirme Aşaması	80
3.3 Pişirim ve Sırlama Aşamaları	81
SONUÇ VE ÖNERİLER	86
KAYNAKÇA	89
ÖZGEÇMİŞ	93

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Arslantepe Buluntusu, Silindir Mühür Baskısı	19
Tablo 2: Arslantepe Buluntusu, Silindir Mühür Baskısı	20
Tablo 3: Arslantepe Buluntusu, Silindir Mühür Baskısı	21
Tablo 4: Arslantepe Buluntusu, Damga Mühür Baskısı	22
Tablo 5: Arslantepe Buluntusu, Damga Mühür Baskısı	23
Tablo 6: Arslantepe Buluntusu, Silindir Mühür Baskısı	24
Tablo 7: Arslantepe Buluntusu, Damga Mühür Baskısı	25
Tablo 8: Arslantepe Buluntusu, Damga Mühür Baskısı	26
Tablo 9: Arslantepe Buluntusu, Damga Mühür Baskısı	27
Tablo 10: Anadolu Buluntusu, Silindir Mühür Baskısı	28
Tablo 11: Kültepe Buluntusu, Silindir Mühür Baskısı	29
Tablo 12: Kültepe Buluntusu, Silindir Mühür Baskısı	30
Tablo 13: Kültepe Buluntusu, Silindir Mühür Baskısı	31
Tablo 14: Kültepe Buluntusu, Silindir Mühür Baskısı	32
Tablo 15: Kültepe Buluntusu, Silindir Mühür Baskısı	33
Tablo 16: Kültepe Buluntusu, Silindir Mühür Baskısı	34
Tablo 17: Doğu Anadolu Buluntusu, Damga Mühür ve Baskısı	35
Tablo 18: Anadolu Buluntusu, Silindir Mühür Baskısı.....	36
Tablo 19: Anadolu Buluntusu, Silindir Mühür Baskısı.....	37
Tablo 20: Anadolu Buluntusu, Damga Mühür.....	42
Tablo 21: Kültepe Kaniş Buluntusu, Damga Mühür.....	43
Tablo 22: Kültepe Kaniş Buluntusu, Damga Mühür.....	44
Tablo 23: Kültepe Kaniş Buluntusu, Damga Mühür.....	45
Tablo 24: Külhöyük Buluntusu, Damga Mühür	46
Tablo 25: Tarsus Buluntusu, Damga Mühür.....	47
Tablo 26: Karahöyük Buluntusu, Silindir Mühür	48
Tablo 27: Karahöyük Buluntusu, Silindir Mühür	49
Tablo 28: Aydın Yöresi Buluntusu, Silindir Mühür	50
Tablo 29: Maşathöyük Buluntusu, Damga Mühür.....	51

Tablo 30: Maşathöyük Buluntusu, Damga Mühür.....	52
Tablo 31: Maşathöyük Buluntusu, Damga Mühür.....	53
Tablo 32: Maşathöyük Buluntusu, Damga Mühür.....	54
Tablo 33: Kuzey Suriye Buluntusu, Silindir Mühür	55
Tablo 34: Maşathöyük Buluntusu, Damga Mühür.....	56
Tablo 35: Mardin Dolayları, Silindir-Damga Mühür.....	57
Tablo 36: Patnos Buluntusu, Silindir-Damga Mühür.....	59
Tablo 37: Mardin Dolayları, Silindir-Damga Mühür.....	60
Tablo 38: Adilcevaz Buluntusu, Silindir-Damga Mühür	61
Tablo 39: Mardin Dolayları, Silindir-Damga Mühür.....	62
Tablo 40: Adilcevaz Buluntusu, Silindir-Damga Mühür	63
Tablo 41: Patnos Buluntusu, Silindir-Damga Mühür.....	64
Tablo 42: Anadolu, Silindir-Damga Mühür	65
Tablo 43: Anadolu Damga Mühür	66
Tablo 44: Anadolu, Silindir-Damga Mühür	67
Tablo 45: Anadolu, Silindir-Damga Mühür	68
Tablo 46: Anadolu, Damga Mühür	69
Tablo 47: Anadolu, Silindir-Damga Mühür	70
Tablo 48: Anadolu, Silindir-Damga Mühür	71

RESİM LİSTESİ

Resim 1: MÖ 6. Binyıl ilk yarısı, toprak damga mühür.....	4
Resim 3: Kapı mühürleme örneği.	5
Resim 4: Kilit üzerine mühür uygulaması.....	6
Resim 5: Eşya ve çuval üzerinde mühür kapatılması.....	6
Resim 6: Küp ve çuvaların mühürlenmesini gösteren resimleme.....	7
Resim 7: Küplerin mühürlenmesi.....	7
Resim 8: Damga mühür.....	9
Resim 9: Damga mühür.....	11
Resim 10: Silindir mühür.....	12
Resim 11: Kameo mühür.....	13
Resim 12: Gem mühür.....	14
Resim 13: Yaylı matkap resimlemesi.....	15
Resim 14: Spiral motifli mühür.....	16
Resim 15: Karışık varlık, çift başlı kartal.....	18
Resim 16: Güneş kursu.....	38
Resim 17: Erken Tunç Çağı bezeme tasarımı.....	73
Resim 18: Erken Tunç Çağını temsilen tasarlanan stilize “geyik” figürü.....	73
Resim 19: Erken Tunç Çağı temsilen tasarlanan “güneş” motifi.....	73
Resim 20: Erken Tunç Çağı tabletinin eskiz çizimi.....	74
Resim 21: Hatti dönemini temsilen tasarlanan “kılçık” motifi.....	74
Resim 22: Hatti dönemini temsilen tasarlanan “güneş” motifi.....	75
Resim 23: Hatti dönemini temsilen tasarlanan “geyik” figürü.....	75
Resim 24: Hatti dönemi tabletinin eskiz çizimi.....	75
Resim 25: Hitit dönemini temsilen tasarlanan “güneş” motifi.....	76
Resim 26: Hitit dönemini temsilen tasarlanan “geyik” figürü.....	77
Resim 27: Hitit dönemini temsilen tasarlanan bezeme motifi.....	77
Resim 28: Hitit dönemi tabletinin eskiz çizimi.....	77
Resim 29: Urartu dönemini temsilen tasarlanan “karışık varlık” figürü.....	78
Resim 30: Urartu dönemini temsilen tasarlanan “karışık varlık” figürü.....	78
Resim 31: Urartu dönemini temsilen tasarlanan güneş tasarımı.....	79

Resim 32: Urartu dönemini temsil eden bezeme tasarımı.....	79
Resim 33: Urartu dönemi tablet eskiz çizimi	79
Resim 34: Erken Tunç Çağı tabletinin şekillendirilmesi	80
Resim 35: Hatti dönemi tabletinin şekillendirilmesi	80
Resim 36: Hitit dönemi tabletinin şekillendirilmesi	81
Resim 37: Urartu dönemi tabletinin şekillendirilmesi.....	81
Resim 38: Pistole ile kırmızı çamur püskürtülmesi.....	82
Resim 39: Pistole ile kırmızı çamur püskürtülmesi 2.....	82
Resim 40: Eskitme etkisinin yakın görünüşü	83
Resim 41: Pişirim sonrası Erken Tunç Çağı tableti	84
Resim 42: Pişirim sonrası Hatti tableti	84
Resim 43: Pişirim sonrası Hitit tableti	85
Resim 44: Pişirim sonrası Urartu tableti	85

Tezin Başlığı: M.Ö.3000-M.Ö.500 Yılları Arasında Anadolu Uygarlıklarında Kullanılan Mühürler ve Seramiğin Mühürlerdeki Yeri

Tezin Yazarı: Gülden Basmaz

Danışman: Yrd. Doç. Buket ACARTÜRK

Kabul Tarihi: 08.Mayıs.2011

Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 88 (tez)

Anasanat Dalı: Seramik

Bilimsel Dalı: Seramik

Mühürlerin dünya üzerinde yaklaşık 9000 yıllık geçmişe sahip olduğu bilinmektedir. Geçmişten günümüze pek çok amaç için kullanılmışlardır. Bu sebeple mühürler yapıldığı ve kullanıldığı tarihler ile ilgili pek çok bilgiyi günümüze taşıyan önemli materyallerin başında yer almaktadır.

Yapıldığı ve kullanıldığı dönemler boyunca, Anadolu'daki toplumların iletişim halinde olması sebebiyle mühürler, birbirlerinden dolayı olarak etkilenmektedirler. Mühür yapımında kullanılan malzemelerin, mühür yüzeyinde işlenen konuların, şekillerin ve bezemelerin bu iletişimi kanıtlar biçimde kompoze edildiği ve kullanıldığı görülmektedir.

Bu çalışma içerik olarak; öncelikle mühürün tarihsel, işlevsel ve sanatsal yönlerinin araştırılması ile başlamaktadır. Bu araştırmanın sonrasında; MÖ 3000- MÖ 500 yılları arasında Anadolu'da yaşanmış olan Erken Tunç Çağı, Hatti-Hitit Uygarlıkları ve Urartu Krallığı dönemi içerisinde, seramiğin malzeme olarak kullanım alanları incelenmektedir. Bu uygarlıkların kullanmış olduğu, o dönemlerin örneklerini yansıtan mühürler, kompozisyonel ve sanatsal açıdan değerlendirilmiştir. Bu mühürlerin birbirleri ile etkileşimleri seramik malzemenin kullanılması ile sanatsal bir biçimde sunulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mühür, Seramik, Anadolu Medeniyetleri

Title of the Thesis: Seals and the Position of Ceramics In Seals Used In Anatolian Civilizations Between BC.3000-BC.500.

Author: Gülden Basmaz

Supervisor: Yrd. Doç. Buket ACARTÜRK

Date: 08.June.2011

Number of Pages: vii (pre text) + 88 (main body)

Department: Ceramic

Subfield: Ceramic

Around the world it's known that the seals have over 9000 years of history from past to present. They were used for many purposes. For this reason, the seals are the most important materials which carry information from the time they had been made and used.

Throughout the period from which it was made and used, seals indirectly effected by each other because of the Anatolian Societies and their communications. Materials used in making the seal, on the surface of the subject studied, composed of shapes and decorations that have been used proves in this communication.

The content of this thesis, starting with seal the historical, functional and artistic aspect of the investigation. Following this study, between the years of 3000 BC - 500 BC took place in Anatolia, The Early Bronze Age, Hatti-Hittite Civilizations and the Kingdom of Urartu during the period, the application areas of ceramic material are studied. These civilizations have used, reflecting its times examples of seals, and artistic aspects of composition were evaluated. This is the interaction of seals with the use of ceramic materials are presented in an artistic manner.

Keywords: Seal, Ceramic, Anatolian Civilizations

GİRİŞ

Çalışmanın konusu

Tarihin en eski zamanlarından günümüze kadar yaşanmış olan süreçte insanlar doğayı çeşitli ihtiyaçları için kullanmıştır. Yeryüzünün en üst tabakası olan toprak, en ilkel çağlardan başlayarak insanların ihtiyaçlarını karşılayan zengin bir kaynak olarak kullanılmıştır. Taşıma kapları, çanak-çömlek gibi kullanım eşyaları, silahlar, süs eşyaları, büyü veya tapınma amaçlı yapılan nesnelere ve mühürler; toprak, kayalık veya taşlardan yapılmış ve kullanılmıştır.

Anadolu'da varlığını sürdürmüş olan medeniyetlerde toprak, taş, kayalık vb malzemelerden yapılmış olan eşya örnekleri oldukça fazladır. Çalışmanın konusu MÖ 3000 - MÖ 500 yılları arasında Anadolu'daki insanların kimlik belirtme, sahiplik bildirme, koruma vb amaçları için yaptıkları ve kullandıkları mühürler üzerinedir.

Çalışmanın amacı ve problematikleri

Zengin tarihsel, sanatsal ve kültürel geçmişe sahip olan Anadolu'da birçok medeniyet yaşamıştır. Bu medeniyetler toprak malzemeyi en iyi şekilde değerlendirmişler ve o dönemde kullanmış oldukları birçok nesne ile geçmişin izlerinin günümüze taşınmasına vesile olmuşlardır.

Mühür dünyadaki birçok medeniyette kullanılmıştır. Prof. Dr. İsabilla Caneva başkanlığında Mersin'de yapılan kazı sonucunda Erken Neolitik Döneme ait olan dünyanın en eski mühürü bulunmuştur (MÖ 6500-7000). O dönemde yaşamış olan medeniyetlerin dolaylı veya direkt olarak iletişim halinde olması sebebiyle mühürler üzerinde bazı belirgin etkiler ortaya çıkmıştır. Mühür yüzeyine işlenen konular, işlenen motifler, figürler, mühürlerin kullanım alanları vb birçok etken dikkat çekmektedir.

Çalışmanın amacı, öncelikli olarak mühürün ve mühür baskılarının tanımını, mühürün yapım ve kullanım amaçlarının incelenmesini, mühürlerin sınıflandırılması ile mühür yapımında kullanılan malzemelerin ve tekniklerin incelenmesini hedefler.

İkinci olarak, belirtilen tarihler arasında Anadolu'da yaşanmış olan Hatti-Hitit uygarlıkları, Urartu Krallığı ve Erken Tunç Çağı dönemlerine ait bilgiler verilerek,

kullanılmış olan mührlerin o döneme ait sanatsal ve kompozisyonel açıdan değerlendirmesini amaçlar.

Üçüncü aşamada ise, incelenmiş olan mühür ve mühür baskılarından yola çıkılarak kullanılmış olan geyik, güneş ve boşluk doldurma amaçlı kullanılan bezemelerin, o dönemin örneklerinden yola çıkılarak özgün tasarımlar ile seramik yüzey üzerinde uygulamalarını kapsar.

Çalışmanın yöntemi

Araştırma yöntemi, çalışmanın amacı ile doğru orantılı olacak şekilde kaynak taraması, daha önceki benzer konular üzerine yazılmış olan yüksek lisans tezlerinin, sanatta yeterlik tezlerinin incelenmesi ile başlamaktadır.

Bu konu ile ilgili olarak piyasaya sürülmüş olan kitaplar, ansiklopediler, yıllıklar, el kitapçıkları dikkat ile incelenmiş ve kaynakların veri tabanını oluşturması bakımından Taksim; Atatürk Kitaplığı, Ankara; Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi kütüphanesi, Sakarya Üniversitesi Merkez kütüphanesi, Sakarya Devlet Kütüphanesi arşivleri kullanılmıştır. Çalışmayı destekler biçimde internet üzerinden bazı web adreslerinden de (www.tdk.gov.tr, www.metmuseum.org vb) yararlanılmıştır.

BÖLÜM 1: MÜHÜR ve MÜHÜR BASKILARI

1.1 Mühür ve Mühür Baskısının Tanımı

Mühür; “günümüzde bir kimsenin, bir kuruluşun adının veya unvanının tersine kazılı bulunduğu metal, lastik vb. materyallerden yapılmış araç, damga, kaşe olarak tanımlanmaktadır” (www.tdk.gov.tr).

Resim 1. MÖ 6. Binyıl ilk yarısı, toprak damga mühür

Kaynak: Anadolu Medeniyetleri Müzesi (1983,57)

Dünyanın çeşitli ülkelerinde mühürün ve mühür baskılarının ilk örnekleri MÖ 6500-MÖ 7000’li yıllara dayanmaktadır. Mühürler; “Bireysel ait olma durumunu gösteren, bu amaçla başlangıçta üzerinde bazı şekiller bulunan kimlik tasarımları olarak kullanılmışlardır. Taş ve pişmiş topraktan olan bu ilk mühürlerin izleri (cretula), damga gibi bastırılarak ya da kil tabletler üzerine yuvarlanarak çıkarılmıştır” (Aydın, 2007:14).

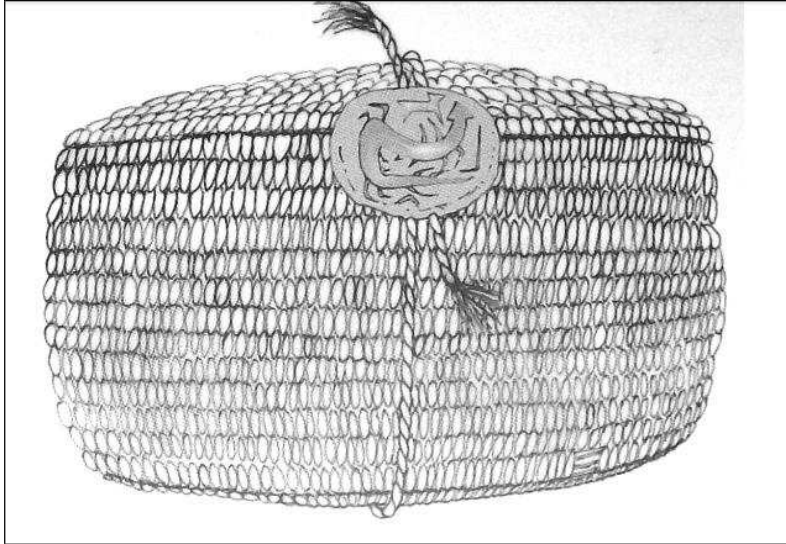
1.2 Mühürün Yapım ve Kullanım Amacı

Geçmişten günümüze kadar mühürün çok değişik kullanım amaçları olmuştur. Malatya yakınlarındaki Arslantepe Höyük'te yapılan kazılarda MÖ 4250-3000 yılları arasında kullanılmış olan mühürlere rastlanılmıştır.

Mühürler yazının henüz icat edilmediği bu dönemde çömlüklerin ve sepetlerin kapatılması, kayıt altına alınması ve korunması amacı ile kullanılmıştır. “Bunların yanı sıra mühürlerin toplum içerisinde şahıs, tanrı ve amuletlerle¹ ilişkili olarak kullanımına da rastlanılmıştır” (Kaçmaz Levent, 2006:13).

MÖ 2000 yıllarında, şahıslara ait mühürler üzerinde dualar ve büyüler bulunmuştur. Bu dua ve büyülerin bulunduğu mühürlere sahip olan kişinin tanrılar tarafından korunduğu fikrini ortaya çıkarmıştır. Özellikle tapınaklarda, tanrılara hediye olarak sunulmuş pek çok mühürün bulunduğu belirtilmiştir.

Resim 2. Sepetin mühür ile kapatılması

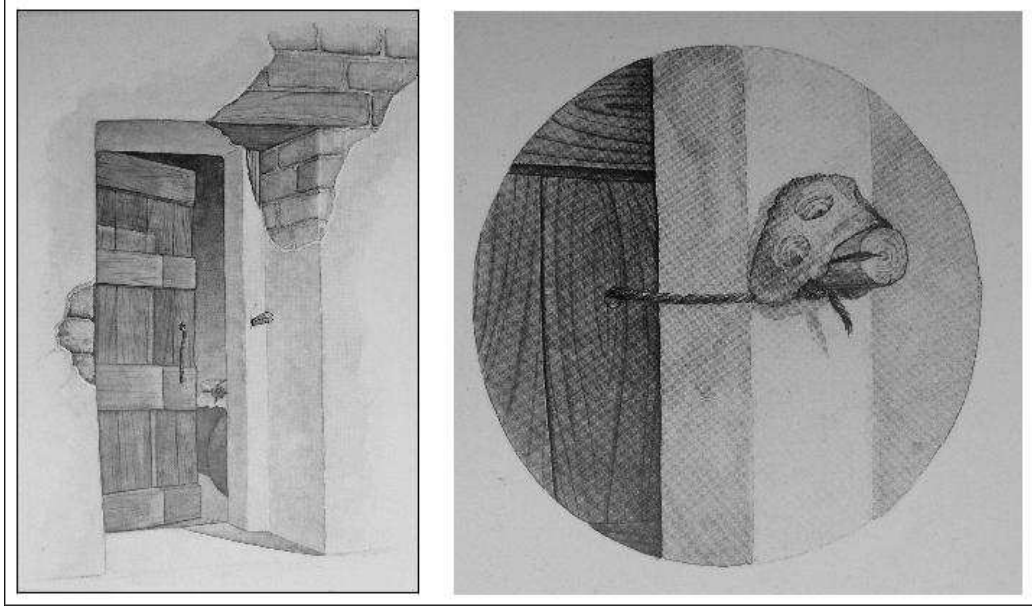
Kaynak: Frangipane (2004,83)

¹ Amulet: muska

Genel olarak mühür baskıları;

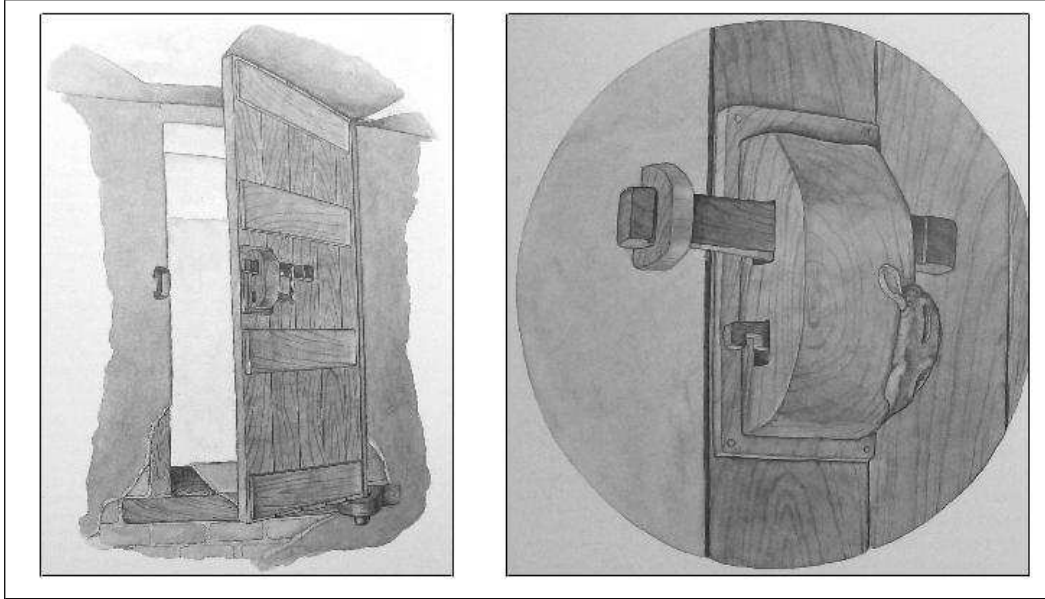
- “Hakim otoriteyi belirtmek,
- Bir malın sahibini bildirmek,
- Malın güvenliğini korumak,
- Bir malın ölçüsü, ağırlığı, içeriği ve kalitesini kesin bildirmek ve açıklamak,
- Bir mal veya nesneyi yapan veya yollayanın yetkisini ve kimliğini tanıtmak,
- İmza yanında, mektup, kontrat, ferman, tüzük, dilekçe gibi belgeleri onaylamak,
- Bir yazının ifadesinin doğruluğunu onaylamak,
- Bir anlaşma içinde kişinin ve tarafların varlığını kanıtlamak” (Önal, 2006:80),
- “Bir olayı, olguyu, bir ayini anlatmak,
- Hayvanların kendi aralarındaki mücadelelerini, oyunlarını, güç gösterilerini anlatmak,
- İnsanların hayvanlarla mücadelesini veya hayvanlara karşı olan hâkimiyetini sembolize etmek,
- İnsanların gücünü, kurdukları düzeni, sistemi, sosyal yaşantısını yansıtmak” (Ercan, 2007:16),
- Mühürü kullanan kişiyi kötülüklerden korumak ve ona şans getirmek, amaçları için kullanılmıştır.

Resim 3. Kapı mühürleme örneği

Kaynak: Frangipane (2004,84)

Resim 4. Kilit üzerine mühür uygulaması

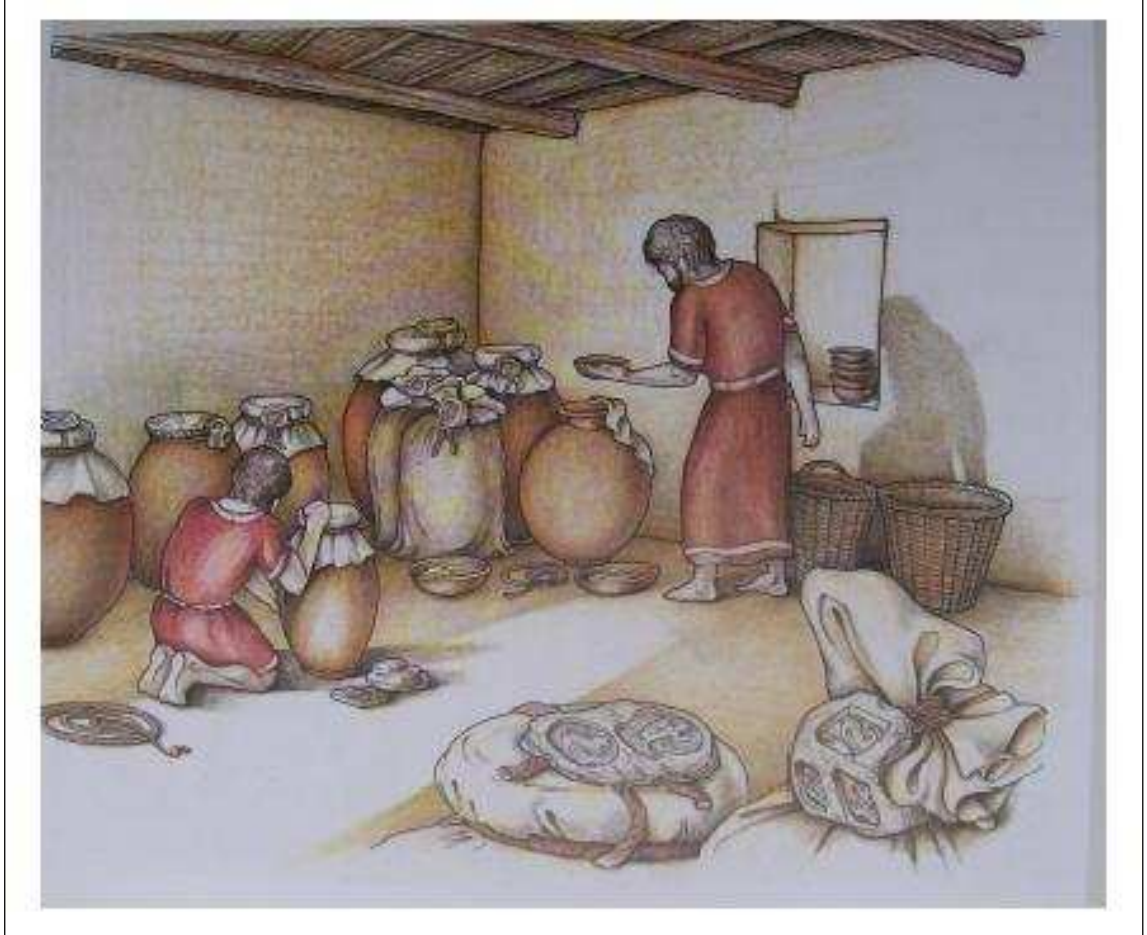
Kaynak: Frangipane (2004,85)

Resim 5. Eşya ve çuval üzerine mühür kapatılması

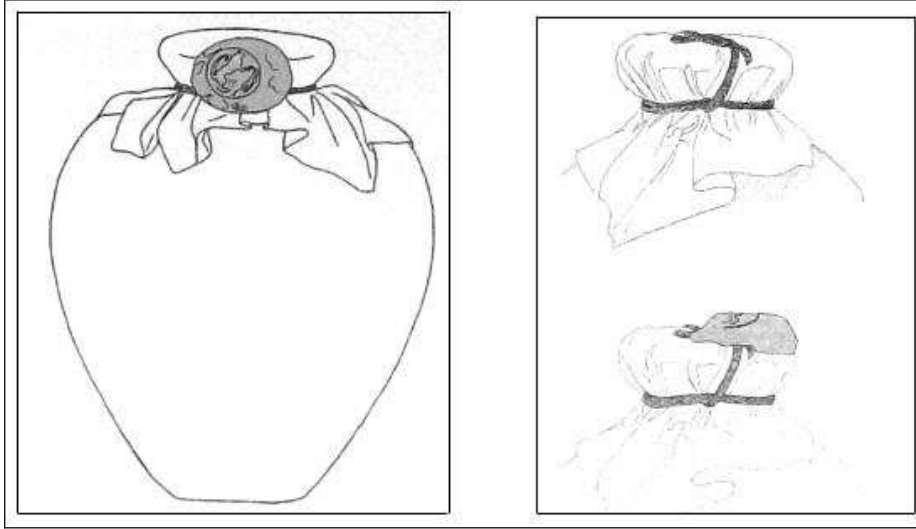
Kaynak: Frangipane (2004,82)

Resim 6. Küp ve Çuvaların mühürlenmesini gösteren resimleme

Kaynak: Frangipane (2004,36)

Resim 7. Küplerin mühürlenmesi

Kaynak: Frangipane (2004,82)

Mühürlerin çok çeşitli amaçlar taşıması, kullanıldığı dönemle ilgili birçok bilginin günümüze taşınmasına olanak sağlamıştır. Zaman içerisinde, mühürlerde görülen malzeme, form, konu, işleyiş, yapılış biçimi ve uygulama farklılıkları, toplumların ve bu mühürleri kullanan kişilerin ayırt edilmesinde büyük önem taşımıştır.

Mühürler batıl inançlar üzerinde de etkili olmuştur. “Asur rüya kehanetleri hakkında yapılan bir çalışmada mühürlerin gizemli güçler taşıdığına inanılan yazıtlardan bahsedilir.

- Eğer bir kişi rüyasında ona bir mühür verirse oğlu olur.
- Eğer bir kişi ona kırmızı taştan bir mühür verirse oğulları ve kızları olur.
- Eğer bir kişi ona figürlü bir mühür verirse oğulları olur, huzurları olur.
- Eğer bir kişi ona kutsal bir mühür verirse kendisinin koruyucu tanrıları ve tanrıçaları olur.
- Eğer o bir mühür takıyorsa ve biri onu alıyorsa oğlu ya da kızı ölecektir” (Kaçmaz Levent, 2006:13).

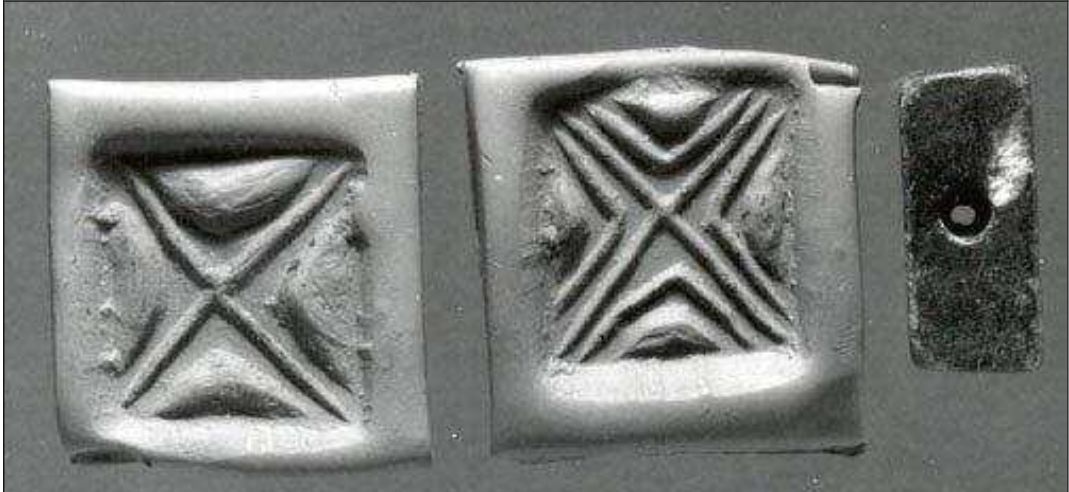
1.3 Mühürlerin Sınıflandırılması

Mühürler; günümüzden yaklaşık 9000 yıl öncesinde kullanılmaya başlanmıştır. Geçmişten günümüze pek çok medeniyette kullanım alanı bulmuşlardır. Genel olarak üç ana grupta toplanmaktadırlar. Damga mühürler, silindir mühürler ve silindir-damga mühürler. Bu mühür çeşitleri haricinde amuletler ve pendantslarda mühür özelliği gösterebilmektedirler.

Damga mühürler dünya üzerinde aidiyet duygusunun gelişmesiyle beraber kullanılmaya başlanmıştır. MÖ 6500-7000 yıllarına ait olduğu düşünülen dünyanın en eski mühürleri Mersin, Yumuktepe Höyük'te bulunmuştur. "Ön Asya'da Mezopotamya, Suriye-Filistin, Anadolu ve İran'ı kapsayan geniş bir coğrafi alan içerisinde damga mühürler kullanılmıştır" (Yağcı, 1996:1).

Genellikle; taş, kemik, fildişi, fayans, cam, metal, ahşap veya güneşte kurutulmuş yada pişirilmiş kil gibi sert maddelerin yüzeyleri değişik yöntemlerle kazınmıştır. Bu kazınan mühürler kil, sıva, balmumu, hayvan dışkısı gibi işlenebilir maddelerin üzerine bastırılarak kazınan şeklin pozitifini elde etmek amacıyla kullanılmıştır. İnsanlık tarihi boyunca kullanılan en eski mühür çeşidi damga mühürler olup, günümüzde de aidiyet kapatma, koruma vb. amaçları için kullanılmaktadırlar.

Resim 8. Damga mühür.

Kaynak: metmuseum.org

Mühürlerin ortaya çıkmasından binlerce sene önce insanlar sert cisimlerin yüzeylerini kazıyarak resimler yapmışlardır. Mühürlerin kullanılmaya başlanması ile sert yüzey üzerindeki resmin daha yumuşak bir yüzeye baskı yöntemiyle aktarılması başlamıştır.

Damga mühürler zaman içerisinde birçok şekle bürünmüşlerdir. Bu şekilleri kesin başlıklar altında sınıflandırmak neredeyse imkânsızdır. Ancak arkeologlar ve sanat tarihçileri damga mühürleri “tutamaklılar (saplılar) ve tutamaksızlar (sapsızlar) başlıkları altında toplamışlardır. Alt başlıklar ise kaynaklara göre çeşitlilik göstermektedir.

Tutamaklı damga mühürler;

- İlmek biçimliler
- Düğme şeklindekiler
- Topuzlu tutamaklılar
- Üçayaklı tutamaklılar
- Çekiç başlı tutamaklılar
- Oktagonal kesitli tutamaklılar
- Yüzük mühürler
- Hayvan uzvu şeklindekiler (hayvan başı, toynağı vb) gibi pek çok farklı biçimdedirler.

Tutamaksız damga mühürler ise;

- Çatı biçimliler
- Yarıküre biçimliler
- Konoid biçimliler
- Skaraboid biçimliler
- Hayvan başı biçimliler
- Makara biçimliler
- Dikdörtgen prizma biçimliler vb. farklı şekillerde yapılmış ve kullanılmışlardır.

Resim 9. Damga mühür

Kaynak: Frangipane (2004,45)

Silindir mühür baskısı; silindirik yüzeyli, kazınabilir sert yapılı malzemelerin tersine kazınması ve kendi etrafında döndürülerek kazınan şekillerin pozitifini kil gibi yumuşak malzeme üzerinde bırakması şeklinde tanımlanabilir. Bu mühürlerin MÖ 3000 yıllarında Anadolu'da ve Mezopotamya'da kullanılmaya başlandığı bilinmektedir. Silindir mühürlerin, çanakların testilerin boyun kısmı gibi kıvrımlı yerleri işaretlemek adına damga mühürlerden daha kullanışlı olduğu düşünülebilir.

Zaman içerisinde silindir mühürlerde şekil değiştirmiştir. Mühürün ortasına delik açılması, baskıyı kolaylaştırmak için iç merkeze çubuk takılması gibi farklı yöntemler geliştirilmiştir.

Silindir mühürler;

- Konik
- Disk biçimli
- İçbükey kenarlı
- Dışbükey kenarlı
- Çan biçimli
- Tutamaklı
- Silindir gövdeli
- Ortası delikli vb. biçimlere bürünmüşlerdir.

Silindir mühürler Anadolu'ya Asur ticaret kolonileri ile birlikte taşınmış ve damga mühürler kadar yaygın bir biçimde kullanılmamışlardır. Ancak zamanla damga mühür ile birleştirilmiş ve silindir-damga mühür kullanılmaya başlanmıştır. Araştırmacılar özellikle Urartuların silindir-damga mühür yapımında kendilerine has bir üslup geliştirmiş olduğunu söylemektedirler. “Urartular mühürcülük alanında kendilerine özgü bir anlayış yaratmışlardır. Silindir mühürler Asur mühürlerine ne kadar yakınsa silindir-damga mühürler o kadar bağımsızdırlar” (Çelikel, 1988:69).

Resim 10. Silindir mühür

Kaynak: britishmuseum.org

1.4 Mühür Yapımında Kullanılan Kazıma Stilleri

Yapılan araştırmalara göre, tarih boyunca mühür yapımında sertlik değerleri değişken olan birçok malzeme kullanılmıştır. Genel olarak oluşturmak istenen şeklin, tam tersi biçiminde mühür yüzeyine kazınması yoluyla uygulanmıştır. Pek yaygın olmamakla birlikte bazen de oluşturulmak istenen şekil mühür üzerine pozitif olacak şekilde kazınmıştır. Böylece baskı üzerinde negatif izi elde edilmiştir.

Mühürün yüzeyine negatif işlenmiş olan figür, baskı zemini üzerinde pozitif iz bırakmaktadır. Bu şekilde hazırlanmış olan mühürlere “gem” adı verilmektedir. Mühür yüzeyine pozitif işlenmiş olan figür ise baskı zeminde negatif iz bırakmaktadır. Bu şekilde hazırlanmış olan mühürlere ise “kameo” adı verilmektedir.

Resim 11. Kameo mühür örneği

Kaynak: corbisimages.com

Resim 12. Gem mühür örneği

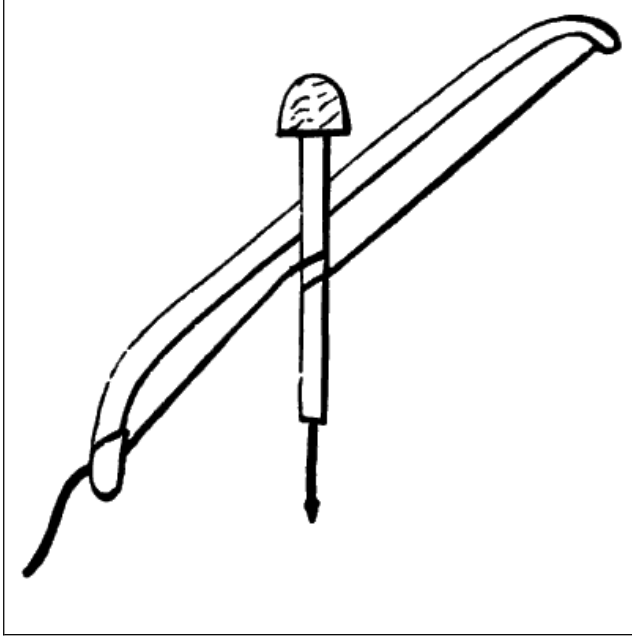
Kaynak: metmuseum.org

Sahiplik duygusunun gelişmesi ile kullanılmaya başlanan ilk mühürlerin, basit çizgi ve şekillerden oluştuğu bilinmektedir. Erken Tunç Çağı'nda kullanılan mühürlerin genel özellikleri, sivri uçlu bir malzeme ile "çizgisel kazıma" yönteminin kullanılmış olmasıdır.

Genel olarak kullanılacak olan aletler mühür malzemesinin sertliğine ve işlenecek olan şeklin yapısına göre seçildiği düşünölmektedir. Çizgisel kazıma yöntemi, mühürün yapıldığı ve kullanıldığı her dönemde uygulanan bir teknik olmuştur.

Mühürlerde daha karışık, kıvrımlı ve derinliği olan şekillerin kullanılması ile birlikte, günümüzde "matkap stili" olarak adlandırılan bir tekniğin uygulanmaya başlandığı görölmektedir. Bu stilde; çubuk ucuna takılan çeşitli ölçülerdeki sert malzemeler, yaylı bir mekanizma ile çevrilerek mühür üzerinde kazıma yapılarak şekillendirilmektedir.

Resim 13. Yaylı matkap resimlemesi

Kaynak: bible-history.com

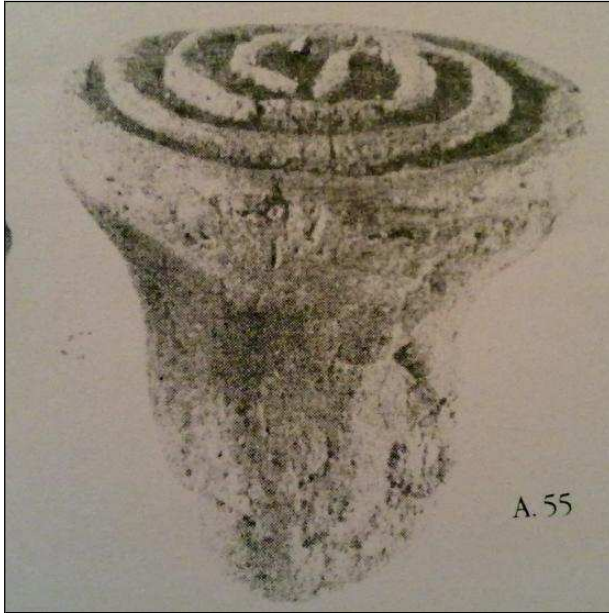
Matkap stiline uygulamasındaki temel mantık, bir yay ile çevrilen matkabın bakır yada sert bir taştan (çakmaktaşı, zımpara taşı, kum taşı, kuvarsit vb) yapılan ucunun mühürün taşını dairesel hareketlerle işlemesidir. Daha sonraları bu matkap stili iki ayak arasında yatay biçimde sabitlenerek geliştirilmiştir. Bu sistem, elektrikli motorla çalıştırılarak günümüzde de antik mühürlerin benzerlerinin yapımında kullanılmaktadır.

“Bir başka kullanıldığı tespit edilen yöntem ise kesme stilidir. Mühürler üzerinde elektro mikroskop ile yapılan incelemelerde iki farklı çeşit kesme stili görülmüştür. Bunlar çark ile yapılan kesme stili ve ege ile yapılan kesme stilidir. Ege ile yapılan şekillerde kazıma izi görülürken, çark ile yapılan şekillerin daha pürüzsüz olduğu saptanmıştır” (Yağcı 1996:7 ve İşbilir Aydın, 2007:40).

BÖLÜM 2: (MÖ 3000- MÖ 500) ANADOLU MEDENİYETLERİNDE KULLANILAN MÜHÜRLERİN ve MÜHÜR BASKILARININ İNCELENMESİ

(MÖ 7000 - MÖ 6000) Anadolu'da görülen ilk mühür örnekleri topraktan yapılmışlardır ve damga şeklindedirler. Çatalhöyük kazılarında ortaya çıkarılan neolitik çağa ait mühürler daha çok pişmiş topraktan yapılmış yuvarlak veya oval kaidelidir. Bu mühürlerin üzeri kazıma tekniğinde spiral ve kıvrımlı motifler ile bezelidir.

Resim 14. Spiral motifli mühür

Kaynak: Anadolu Medeniyetleri (1983,57)

(MÖ 5000-4000) Kalkolitik çağa ait mühürlerde damga mühürlerin kaideleri ve desenleri farklılıklar göstermeye başlamıştır. Spiral ve iç içe geçmiş çizgisel motiflerin yanı sıra şematik ağaç motifleri, şematik yaprak motifleri, yüzeysel kazılmış birbirini kesen çizgiler, şematik geyik, dağ keçisi, insan, kartal vb. motifleri, bitkisel dolgu bezemeleri görülmektedir. Kaideleri sadece oval veya yuvarlak değil, dikdörtgen, söbe, eşkenar dörtgen gibi farklı şekillere bürünmüştür. Bu dönemde kemik, steatit, taş, pişmiş toprak en çok kullanılan malzemelerdir.

2.1 Erken Tunç Çağı (MÖ 3000-2000)

Bu dönemde insanlar küçük şehir devletleri kurmuşlar ve köy benzeri yerleşim birimlerinde beraberlik içerisinde yaşamışlardır. Toprak ile iç içe olan bu yaşam biçiminde tarım ve hayvancılık konularında gelişmişlerdir. Daha önceleri olduğu gibi bu dönemde de dokuma, kişisel eşyalar, takılar, süs eşyaları, çanak, çömlek üretmişler ve silahlar yapmışlardır. Ancak tuncun bulunması ile birlikte silah ve malzemelerin üretiminde tuncun kullanımını geliştirmişlerdir.

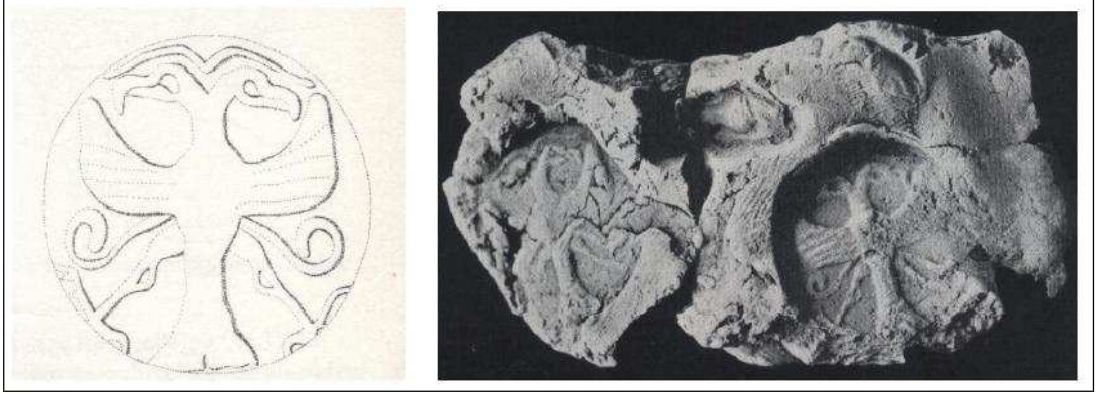
Erken tunç çağının başlamasıyla birlikte “insanlar madenleri iyice tanımışlar bakır, gümüş, ve altını kullanmışlardır. Altınla gümüşü karıştırarak elektron elde etmişler, bakırla kalayı karıştırarak bu devire adını veren ve daha sert olan tuncu bulmuşlardır” (Akşit, 1981:12).

Mühür yapımında ise tuncun yanı sıra deniz kabukları, kalker taşı, mermer, alçıtaşı, kumtaşı, albatr (kaymak taşı), serpantin (yılan taşı), steatit (sabuntaşı) ve lapis lazuli gibi yumuşak taşlar kullanılmıştır. “MÖ 3000’in sonunda teknik aletlerin daha da gelişmesiyle hematit, bazalt, diorit, çeşitli porfir’ler (kayaç), akik, pembe kuvars, kaya kristali, ametist, jasp (donuk akik), kalsedon (Kadıköy taşı), safir, oniks ve karnalin gibi, çok daha sert taşların kullanılmasına başlanmıştır” (Aydın, 2007:37).

“Bu dönemde mühürler, mezarlara ölü hediyesi olarak bırakılmaya başlanmış ve dönemin başından itibaren baskıları da ortaya çıkmıştır” (www.anadolumedenyeterimuzesi.gov.tr).

Genellikle damga mühürler daha çok delikli, kısa konik tutamaklıdır. Ortası delikli silindirik mühürler üzerinde dinsel tören sahneleri, stilize hayvan figürleri ve “karışık varlıklardan insan karışımı “demonlar” ile hayvan karışımı “monsterler” işlenmiştir” (Yağcı, 1996:3). Mühür yüzleri dışbükey olup üzerlerine geometrik desenler çizilerek yapılmıştır. Yatay ip delikli, ilmek kulplu olanlar kullanılmıştır.

Resim 15. Karışık varlık, çift başlı kartal

Kaynak: Frangipane (2004, 47)

“Kompozisyon şemalarında ve öğelerde görülen zengin çeşitlemenin yanı sıra kendine özgü biçimde yorumlanan çeşitli hayvanlar, figürler ve bezekler çizgici bir üslupta işlenmiştir. Özellikle balık kılıcı formunda işlenen taramalar oldukça ayırt edicidir” (Kaçmaz Levent, 2006:11).

Tablo 1. Arslantepe buluntusu, silindir mühür baskısı

Bulunduğu Yer:	Arslantepe	
Kullanıldığı Tarih:	3350-3000	
Cinsi:	Silindir Mühür	
Malzemesi:	Pişmemiş Kil	
Ölçüleri:	Boy: 8,9 cm En: 6,1 cm Yük: 3,8 cm	
Sergilendiği Yer:	Malatya Arkeoloji Müzesi	
Kaynak:	Frangipane 2004:91	
Tanımı:	<p>“Neredeyse tüm olarak korunmuş, sürücüsüyle birlikte bir sığır tarafından çekilen kızak tipi araba üzerine binmiş soylu bir kişiyi tasvir eden silindir mühür. Arabayı tören alayı halinde diğer insan figürleri izlemekte, bir kişinin elinde üç çatalı bir yaba bulunmakta. Törensel harman dövmeyi temsil eden bir sahne olarak yorumlanmaktadır. Bu cretula olasılıkla bir çuvalı kapatmaktaydı” (Frangipane, 2004:185).</p>	
Kompozisyon Değerlendirmesi:	<p>Mühürün kompozisyon özelliklerine bakıldığında dikey ve durağan olduğu söylenebilir. Etki noktası, diğer figürlerden daha hacimli duran ve simetrik iki dikey görselin arasında oturmakta olan kişinin üzerinde yoğunlaştığı göze çarpmaktadır. Doku detayının zayıf olduğu bu kompozisyonun doluluk ve boşluk oranının ise dengeli olduğu düşünülebilir.</p>	

Tablo 2. Arslantepe buluntusu, silindir mühür baskısı

Bulunduğu Yer:	Arslantepe	
Kullanıldığı Tarih:	3350-3000	
Cinsi:	Silindir Mühür	
Malzemesi:	Pişmemiş Kil	
Ölçüleri:	Boy: 6 cm En: 5,5 cm Yük: 3 cm	
Sergilendiği Yer:	Malatya Arkeoloji Müzesi	
Kaynak: Frangipane, 2004:90		
Tanımı: <p>“Sıra halinde dizilmiş, bir geyik, bir arslan ve uçları açılı oluşturacak şekilde kıvrılmış ince uzun bir öğeyi tasvir eden silindir mühür izi, bir pithos’un üzerine, örtülen bir deriyi ince bir iple iki kez dolayıp bağladıktan sonra, dış tarafından yerleştirilmiş” (Frangipane, 2004:184).</p>		
Kompozisyon Değerlendirmesi: <p>Mühürün özelliklerine bakıldığında yatay bir kompozisyon oluşu dikkat çekmektedir. Arslanın alt kısmında, geyiğin boynuz bitiminde ve altında görülmekte olan “v” şeklindeki kabartılar, süslemeci bir anlayış ile kompoze edildiğini gösterebilmektedir. Doluluk-boşluk yönünden bakıldığında dengelidir. Etki noktası cretulanın merkezinde bulunan geyik üzerinde toplanmaktadır.</p>		

Tablo 3. Arslantepe buluntusu, silindir mühür baskısı

Bulunduğu Yer:	Arslantepe	
Kullanıldığı Tarih:	3350-3000	
Cinsi:	Silindir Mühür	
Malzemesi:	Pişmemiş Kil	
Ölçüleri:	Boy: 4,4 cm En: 4.7 cm Yük: 4.8 cm	
Sergilendiği Yer:	Malatya Arkeoloji Müzesi	
Kaynak: Frangipane, 2004:91		
Tanımı: <p>“Aynı kil topağına iki kez basılmış, sola doğru sıra halinde sivri boynuzlu dağ keçilerini tasvir eden silindir mühür izi. Boynu 4 cm çapındaki bir şişenin içine tıpa olarak yerleştirilmiş” (Frangipane, 2004:184).</p>		
Kompozisyon Değerlendirmesi: <p>Mühürün özelliklerine bakıldığında yatay bir kompozisyon oluşu dikkat çekmektedir. Yüzeyi doku açısından az olan bu cretulanın simetrik olduğu görülmektedir. Doluluk-boşluk, düzlük-derinlik özellikleri ele alındığında dengelidir. Dinamik bir kompozisyona sahip olduğu söylenebilmektedir.</p>		

Tablo 4. Arslantepe buluntusu, damga mühür baskısı

Bulunduğu Yer:	Arslantepe	
Kullanıldığı Tarih:	3350-3000	
Cinsi:	Damga Mühür	
Malzemesi:	Pişmemiş Kil	
Ölçüleri:	Boy: 7,5 cm En: 4,7 cm Yük: 3,3 cm	
Sergilendiği Yer:	Malatya Arkeoloji Müzesi	
Kaynak: Frangipane, 2004:90		
Tanımı: <p>“Büyük bir mühürün dairesel izini taşıyan cretula. Gövdeleri aynı eksen üzerinde birbirine ters yönde yerleştirilmiş, çatalı uzun boynuzlu antiloplar ve bazı dolgu motifleri yer almakta. Cretula, bir kabın ağız kenarına yerleştirilmiş, arka yüzünde bir ip parçasının izi görülmekte” (Frangipane, 2004:184).</p>		
Kompozisyon Değerlendirmesi: <p>Mühürün özelliklerine bakıldığında dikey bir kompozisyon oluşu dikkat çekmektedir. Doluluk-boşluk, düzlük-derinlik özellikleri ele alındığında dengelidir. Bu cretula asimetric ve dinamik bir kompozisyona sahiptir. Antilobun üstünde ve altında bulunan “v” biçimli bezemeler süslemeci bir yaklaşımı sergilemektedir. Bu cretulanın etki noktası, üst ve alt kısımları hareketli olan baskının, genel görüntüsünü daha kıvrımsız olarak kesen antilobun gövdesi üzerinde toplanmaktadır.</p>		

Tablo 5. Arslantepe buluntusu, damga mühür baskısı

Bulunduğu Yer:	Arslantepe	
Kullanıldığı Tarih:	3350-3000	
Cinsi:	Damga Mühür	
Malzemesi:	Pişmemiş Kil	
Ölçüleri:	Boy: 10,6 cm En: 7,8 cm Yük: 5,7 cm	
Sergilendiği Yer:	Malatya Arkeoloji Müzesi	
Tanımı:	<p>“İki kez basılmış dörtgen bir mühür izi, hemen hemen tüm olarak korunmuş cretula. Uzun boynuz veya kulaklı, dört ayaklı bir hayvanın etrafındaki tüm alanı dolduracak şekilde dizilmiş diğer hayvanlar ile çevrilmesi betimlenmiş. Cretula, ahşap bir kapı kilidinde kullanılmış. Arkasında tahta kıymıkları, kumaştan iki yassı bağcık ve anahtar deliği izleri görülmekte” (Frangipane, 2004:185).</p>	
Kompozisyon Değerlendirmesi:	<p>Mühürün özelliklerine bakıldığında kademeli bir kompozisyon oluşu dikkat çekmektedir. Birbirlerini çevreleyecek biçimde yerleştirilmiş olan hayvan figürleri ile dolu bir kompozisyon olduğu görülmektedir. Bu cretulanın, hayvan figürlerinin kıvrımlı yapıları nedeniyle dinamik kompozisyona sahip olduğu söylenebilir. Figürlerin pozisyonlarına bakıldığında duruş ve yöneliş farkları olduğu görülmektedir.</p>	

Tablo 6.Arslantepe buluntusu, silindir mühür baskısı

Bulunduğu Yer:	Arslantepe	
Kullanıldığı Tarih:	3350-3000	
Cinsi:	Silindir Mühür	
Malzemesi:	Pişmemiş Kil	
Ölçüleri:	Boy: 8,4 cm En: 6,7 cm Yük: 3,9 cm	
Sergilendiği Yer:	Malatya Arkeoloji Müzesi	
Kaynak: Frangipane, 2004:91		
Tanımı: <p>“Hemen hemen tüm olarak korunmuş bir sıra hayvanı tasvir eden silindir mühür izi. Birbirine karşıt ve ters pozisyondaki bir arslan ile bir geyik, bir yılanın saldırısına uğramakta, bir keçi de arkalarından takip etmekte. Cretula iki bağcık ile ortasına düğüm atılmış bir deri çuvalın kıvrımları arasında bulunmuştur”(Frangipane, 2004:185).</p>		
Kompozisyon Değerlendirmesi: <p>Mühürün özelliklerine bakıldığında yatay bir kompozisyon oluşu dikkat çekmektedir. Sol tarafta, ters olarak görülmekte olan geyiğin boynuzlarının balık kılıçını andırır yapısı ile saldırıya uğrayan arslanın pençelerinin yapısı cretulanın simetrik olarak kompoze edildiğini göstermektedir. Kıvrımlı, köşeli ve dairesel formları bir arada bulunduran bu cretula oldukça dinamiktir. Soldaki geyiği ve cretulanın en sağında duran keçiye çevrelemekte olan pek çok bezeme, süslemeci bir yaklaşımı ortaya koymaktadır. Cretulanın etki noktası ise çekilen fotoğrafın ortasında bulunması dolayısı ile geyik üzerinde toplanmaktadır.</p>		

Tablo 7.Arslantepe buluntusu, damga mühür baskısı

Bulunduğu Yer:	Arslantepe	
Kullanıldığı Tarih:	3350-3000	
Cinsi:	Damga Mühür	
Malzemesi:	Pişmemiş Kil	
Ölçüleri:	Boy: 9,6cm En:7,2 cm Yük: 4,4 cm	
Sergilendiği Yer:	Malatya Arkeoloji Müzesi	
Kaynak: Frangipane, 2004:93		
Tanımı: <p>“Dairesel bir mühür izi taşıyan kil topağı. Gerçekçi ve ayrıntılı bir arslan tasvir edilmiş. Yeleindeki tüyler belirlenmiş. Görülen tahta kıymık izleri mühürün olasılıkla ahşap üzerine kazıldığına işaret etmekte. Mühürlenene nesne anlaşılammaktadır. Arkasında yalnız yassı bir bağcık izi kalmıştır.”(Frangipane, 2004:185).</p>		
Kompozisyon Değerlendirmesi: <p>Bu cretula gayet yalın ve süslemecilikten uzaktır. Ancak üzerinde tasvir edilmiş olan arslanın, yalnızca kuyruğunun uç kısımları ve yelesinin görüldüğü boyun kısmında bulunan tüylerini belirginleştirmek adına çizgisel olarak doku verildiği görülmektedir. Arslanın havaya kaldırmış olduğu ön pençesinin ve kuyruğunun kıvrımlı yapısı bu baskıya simetri kazandırmıştır. Arslanın gözlerinin yapısı, pençesinin ve kuyruğunun kıvrımlı oluşu, ağzının biçimi bu kompozisyona dinamik bir görünüm vermiştir.</p>		

Tablo 8. Anadolu buluntusu, damga mühür baskısı

Bulunduğu Yer:	Anadolu	
Kullanıldığı Tarih:	3000-2800	
Cinsi:	Silindir Mühür	
Malzemesi:	Steatit	
Ölçüleri:	Boy: 5 cm	
Sergilendiği Yer:	Malatya Arkeoloji Müzesi	
Tanımı:	<p>“ Haç biçimli, merkezi noktalı ve çevresi iç içe hilal şeklinde olan ince uzun pişmiş steatit mühür baskısı. Hilal şeklindeki motifler matkap stiline bulunmuş olduğunu göstermektedir” (Collon, 1995:68)</p>	
Kompozisyon Değerlendirmesi:	<p>Bu cretulanın merkezinde büyük bir desen, etrafında ise küçük bezemeler bulunmaktadır. Yuvarlak hatlara sahiptir, bundan dolayı kompozisyon olarak dikanmikli kazanmıştır. Desenlerde az da olsa derinlik bulunmaktadır. Son derece simetrik bezemeler içermektedir. Merkezi ve dikey olarak kompoze edilmiştir.</p>	

Kaynak: Collon, 1995:95

Tablo 9. Arslantepe buluntusu, damga mühür baskısı

Bulunduğu Yer:	Arslantepe	
Kullanıldığı Tarih:	3350-3000	
Cinsi:	Damga Mühür	
Malzemesi:	Pişmemiş Kil	
Ölçüleri:	Boy: 4,7 cm En: 3,2 cm Yük: 2,1 cm	
Sergilendiği Yer:	Malatya Arkeoloji Müzesi	
Kaynak: Frangipane, 2004:91		
Tanımı: <p>“Dairesel bir mühür izi taşıyan kil topağı. Gerçekçi ve ayrıntılı bir arslan tasvir edilmiş. Yelesindeki tüyler belirlenmiş. Görülen tahta kıymık izleri mühürün olasılıkla ahşap üzerine kazıldığına işaret etmekte. Mühürlenene nesne anlaşılabilir değildir. Arkasında yalnız yassı bir bağcık izi kalmıştır.”(Frangipane, 2004:185).</p>		
Kompozisyon Değerlendirmesi: <p>Bu cretula gayet yalın ve süslemecilikten uzaktır. Ancak üzerinde tasvir edilmiş olan arslanın, yalnızca kuyruğunun uç kısımları ve yelesinin görüldüğü boyun kısmında bulunan tüylerini belirginleştirmek adına çizgisel olarak doku verildiği görülmektedir. Arslanın havaya kaldırmış olduğu ön pençesinin ve kuyruğunun kıvrımlı yapısı bu baskıya simetri kazandırmıştır. Arslanın gözlerinin yapısı, pençesinin ve kuyruğunun kıvrımlı oluşu, ağzının biçimi bu kompozisyona dinamik bir görünüm vermiştir.</p>		

Tablo 10. Kültepe buluntusu, silindir mühür baskısı

Bulunduğu Yer:	Kültepe	
Kullanıldığı Tarih:	3000-2000	
Cinsi:	Silindir Mühür	
Malzemesi:	Pişmiş, Sarımsı Kahverengi	
Ölçüleri:	Boy: 6,7 cm En: 5,5 cm Yük: 2,9 cm	
Sergilendiği Yer:	?	
Kaynak: Özgüç, N., 2006:240		
Tanımı: Eski Anadolu üslubunda, avlanan arslan: Kaçan sığır ile ceylanı kovalayan arslan. Yedi nokta (Özgüç N., 2006:240)		
Kompozisyon Değerlendirmesi: Bu cretula dinamik bir kompozisyona sahiptir. Sol üst köşesindeki gibi bazı yerleri dolu-boş ilişkisine göre incelendiğinde doludur, keçinin boynuzlarının altında kalan kısım gibi bazı yerleri ise boştur. Çok figürlü bir kompozisyondur. Etki noktası, hacimli kabartılar arasında çizgisel ve simetrik görünen keçinin sakalları ve boynuzları üzerinde toplanmaktadır. Kompozisyon yapısına bakılacak olursa diagonal olduğu söylenebilir. Genel olarak biçimler kapalıdır ve kompozisyon bütünü olarak asimetriktir..		

Tablo 11. Arslantepe buluntusu, silindir mühür baskısı

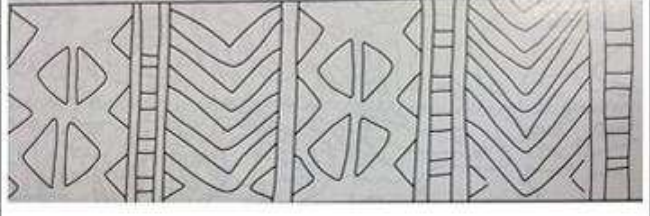
Bulunduğu Yer:	Arslantepe	
Kullanıldığı Tarih:	3350-3000	
Cinsi:	Damga Mühür	
Malzemesi:	Pişmemiş Kil	
Ölçüleri:	Boy: 12,8 cm En: 7 cm Yük: 3 cm	
Sergilendiği Yer:	Malatya Arkeoloji Müzesi	
Kaynak: Frangipane, 2004:185		
Tanımı: <p>“Dairesel bir mühür izi. Bir geyik ve bir büyükbaş hayvan ayaklarından birbirine karşıt olarak birleştirilmiş, diğer dolgu motifleri stilize şekilde betimlenmiş. Cretula üzerinden iki kez ip dolandırılmış, bir ahşap kapı mandalına yerleştirilmiş”(Frangipane, 2004:185).</p>		
Kompozisyon Değerlendirmesi: <p>Bu cretulanın özelliklerine bakıldığında, öncelikle dinamik olarak kompoze edildiği göze çarpmaktadır. Stilize olarak yerleştirilen bezemeler süslemeci yaklaşımı göstermektedir. Bu bezemeler aynı zamanda doluluk-boşluk oranını da dengelemektedir. Düz duran büyükbaş hayvan ve ters olarak görülmekte olan geyik cretulanın simetrik bir yapıya bürünmesine sebep olmuştur. Hacimsellik yönünden zayıf olan bu cretula daha çok çizgisel bir yoğunluk barındırmaktadır.</p>		

Tablo 12. Kültepe buluntusu, silindir mühür baskısı

Bulunduğu Yer:	Kültepe	
Kullanıldığı Tarih:	3000-2000	
Cinsi:	Silindir Mühür	
Malzemesi:	Pişmiş Devetüyü Rengi	
Ölçüleri:	Boy:4,4 cm En: 4 cm Yük: 2 cm	
Sergilendiği Yer:	?	
Tanımı: <p>Alt kenarın 3/4'ü noksan. Eski Babil uslubunda savaşım frizi; solda kanatlı arslan grifonu ve dik kalkmış arslanın saldırdığı aralarındaki platform üstünde sol dizi üstüne çökmüş kahraman; sağda yüzü dik kalkmış arslan tarafından ısırılan dik kalkmış ceylanın boynuzunu ve ön ayağını yakalamış boğa-adam. Üç nokta (Özgüç N., 2006).</p>		
Kompozisyon Değerlendirmesi: <p>Bu cretula dinamik ve çok figürlüdür. Figürlerin üzerindeki taramalar dokusal bir zenginlik katmıştır. Doluluk-boşluk yönünden dengelidir. Kompozisyon bakımından dikey ve asimetric olarak kurgulanmıştır. Çizgisellik azdır, daha çok hacimsellik dikkat çekmektedir.</p>		

Kaynak: Özgüç. N., 2006:180

Tablo 13. Kültepe buluntusu, silindir mühür baskısı

Bulunduğu Yer:	Kültepe	
Kullanıldığı Tarih:	3000-2000	
Cinsi:	Silindir Mühür	
Malzemesi:	Pişmiş Siyah	
Ölçüleri:	Boy: 4,7 cm En: 4,1 cm Yük: 2,4 cm	
Sergilendiği Yer:	?	

Kaynak: Özgüç, N., 2006:180

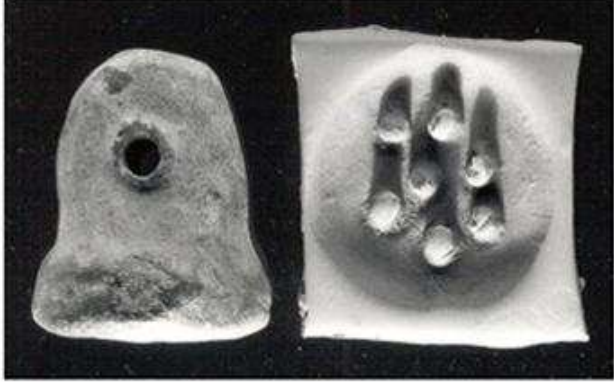
Tanımı:

“Eski Anadolu halk üslubunda. İki dik merdiven ile paralel iki çizgi arasında kalan üç alanın ikisinde iç içe açılar, üçüncüsünde karşılıklı çizgiler üstünde üçer nokta, ortada dört üçgen” (Özgüç N., 2006).

Kompozisyon Değerlendirmesi:

Bu cretula dinamik, simetrik ve dikey olarak kompoze edilmiştir. Doluluk oranı oldukça fazladır. Dokusal açıdan zengindir ve yüzeyinde derinlik farkları barındırmaktadır. Kompozisyon içerisinde ritm ve denge dikkat çekmektedir.

Tablo 14. Doğu Anadolu, silindir mühür baskısı

Bulunduğu Yer:	Doğu Anadolu	
Kullanıldığı Tarih:	Erken Tunç Çağı 3000 - 2000	
Cinsi:	Damga Mühür	
Malzemesi:	Sert Seramik	
Ölçüleri:	Boy: 3,8 cm En: 3,9 cm Yük: 4,6 cm	
Sergilendiği Yer:	Metropolitan Müzesi	
Kaynak: metmuseum.com		
Tanımı: “Tutamağı konik damga mühür” (metmuseum).		
Kompozisyon Değerlendirmesi: Konik ve ortası delik tutamaklı mühür. Oval yüzeyli cretula üzerinde bir merkez çevresinde düzenli bir biçimde yerleştirilmiş olan yedi küre benzeri kabartı. Kabartılar yüzeyin merkezine toplanmıştır ve bu da hacimsel bir etki yaratmaktadır.		

Tablo 15. Anadolu mühür buluntusu, silindir mühür baskısı

Bulunduğu Yer:	Anadolu	
Kullanıldığı Tarih:	Erken Tunç Çağı 3000 - 2000	
Cinsi:	Silindir Mühür	
Malzemesi:	Serpantin	
Ölçüleri:	Boy: 2,2 cm En: 1 cm	
Sergilendiği Yer:	Metropolitan Müzesi	
Tanımı:	"Silindir mühür" (metmuseum).	
Kompozisyon Değerlendirmesi:	<p>Cretula incelendiğinde yatay ve kademeli kompozisyon yapısına sahip olduğu görülmektedir. Etki noktası, sol üst kısımda bulunan kare form içerisindeki çizgisel bezemeler üzerinde toplanmaktadır. Kompozisyon geneline bakıldığında figüratifdir. Figürlerin duruş ve yönelişleri benzerdir. Cretulanın bütünü incelendiğinde çok fazla sarmal ve dalgalı şekillerin olmayışı nedeniyle, statik bir kompozisyon yapısına sahip olduğu söylenebilir.</p>	

Kaynak: metmuseum.org

Tablo 16. Anadolu buluntusu, silindir mühür baskısı

Bulunduğu Yer:	Anadolu	
Kullanıldığı Tarih:	Erken Tunç Çağı 3000 - 2000	
Cinsi:	Silindir Mühür	
Malzemesi:	Hematit	
Ölçüleri:	Boy: 1,75 cm	
Sergilendiği Yer:	Metropolitan Müzesi	
Kaynak: metmuseum.org		
Tanımı: “Eski Asur Ticaret Kolonisi tarafından Anadolu’ya getirilmiş olabilir (?)” (metmuseum).		
Kompozisyon Değerlendirmesi: Cretula dikey, dinamik ve figüratif bir kompozisyona sahiptir. Sol ve sağ başında bulunan dalgalı bezeme, simetrik bir görünüm sağlamıştır. Figürler üzerindeki çizgisel yapılar kompozisyona dokusallık katmıştır.		

Tablo 17. Kültepe buluntusu, silindir mühür baskısı

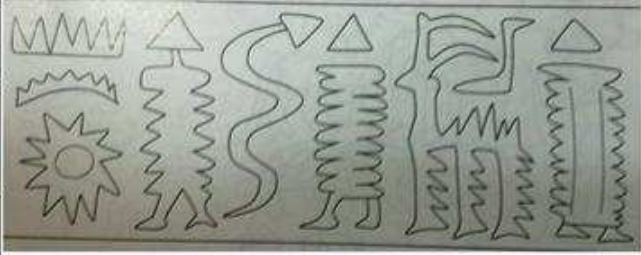
Bulunduğu Yer:	Kültepe	
Kullanıldığı Tarih:	3000-2000	
Cinsi:	Silindir Mühür	
Malzemesi:	Pişmiş Kızıl Kahverengi	
Ölçüleri:	Boy:3.6 cm En: 3 cm Yük: 1,5 cm	
Sergilendiği Yer:	?	
Kaynak: Özgüç. N., 2006:180		
Tanımı: <p>Eski Anadolu üslubunda kırdaki hayvanlar hakimesi: yerde oturup bacaklarını iki yana açmış kadın, iki yandaki birer ceylanın boynuzlarından tutar. Koşan ceylan. İki nokta (Özgüç N., 2006).</p>		
Kompozisyon Değerlendirmesi: <p>Cretula illüstrasyonuna bakarak, çok figürlü ve çok dinamik bir kompozisyon olduğu söylenebilir. Hacimsellik az olduğu gibi çizgisellikte azdır, düzlük-derinlik özelliğine bakıldığında ise derinliğin az olduğu görülmektedir.</p>		

Tablo 18. Kültepe buluntusu, silindir mühür baskısı

Bulunduğu Yer:	Kültepe	
Kullanıldığı Tarih:	3000-2000	
Cinsi:	Silindir Mühür	
Malzemesi:	Pişmiş Siyah	
Ölçüleri:	Boy: 4,7 cm En: 4,1 cm Yük: 2,4 cm	
Sergilendiği Yer:	?	
Tanımı:		
<p>“Eski Anadolu halk üslubunda. Yılan tutan figür, tapan figür ve tapan, baş aşağı figür. Dört köşe bir alanda yatay ve dikey çizgiler” (Özgüç N., 2006).</p>		
Kompozisyon Değerlendirmesi:		
<p>Cretula, üzerindeki tarak benzeri tırtıklı bezemeler ile oldukça dokulu görünmektedir. Figüratif, dikey ve dinamik bir kompozisyonudur. Doluluk-boşluk özelliklerine bakıldığında dolu ve dengeli olduğu görülmektedir. Genel olarak kapalı şekiller hakimdir.</p>		

Kaynak: Özgüç. N., 2006: 179

Tablo 19. Kültepe buluntusu, silindir mühür baskısı

Bulunduğu Yer:	Kültepe	
Kullanıldığı Tarih:	3000-2000	
Cinsi:	Silindir Mühür	
Malzemesi:	Pişmiş Siyah	
Ölçüleri:	Boy: 5,5 cm En: 4,9 cm Yük: 2,8 cm	
Sergilendiği Yer:	?	
<p style="text-align: right;">Kaynak: Özgüç N. 2006:179</p>		
Tanımı: <p>“Eski Anadolu halk üslubunda. Güneş üzerinde hilal ve testereye benzer nesne. Güneşe dönmüş olarak dikilen yılan ve dört ayaklı hayvan bulunan üç figür” (Özgüç N., 2006).</p>		
Kompozisyon Değerlendirmesi: <p>Cretula üzerindeki tarak benzeri tırtıklı bezemeler ile oldukça dokulu görünmektedir. Dikey ve sıralı kompozisyon özelliği taşımaktadır. Doluluk-boşluk oranına bakıldığında dengeli olduğu söylenebilmektedir. Stilize insan ve hayvan figürleri bulunmaktadır. Cretula genel olarak kapalı ve hacimsel öğeler barındırmaktadır. Dikey ve dinamik bir kompozisyonudur.</p>		

2.2 Hatti Uygarlığı ve Hitit Uygarlığı (MÖ 2500-700)

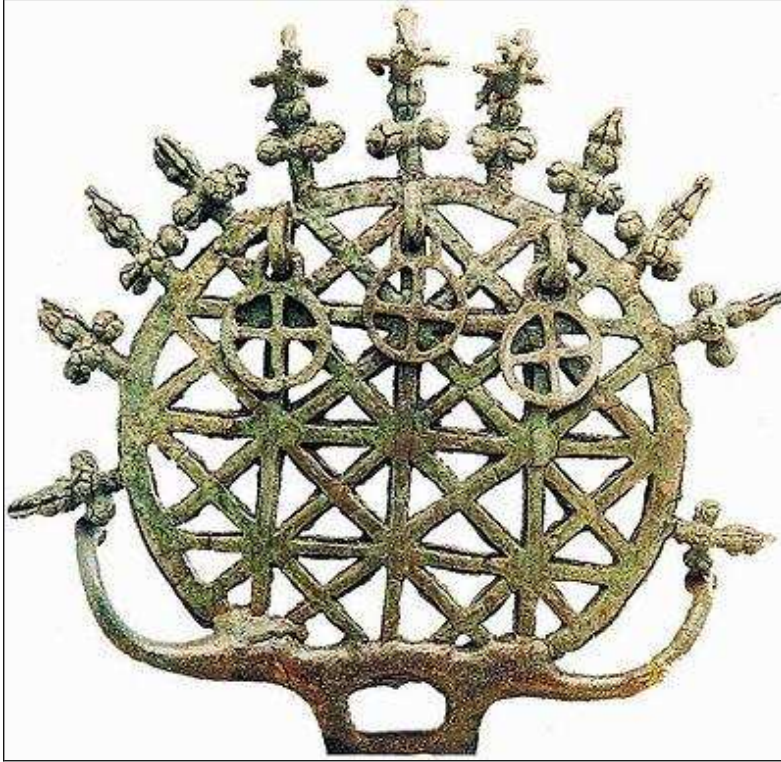
Hattiler; birçok araştırmacı ve tarihçinin belirttiği gibi Anadolu'nun en eski halkı yani bir nevi ilk sahipleri olduğu kabul edilmektedir. Bereketli Kızılırmak nehrinin etrafını kendilerine merkez olarak seçmiş olan Hatti prenslikleri; Alacahöyük, Horoztepe, Hattuş, Hasanoğlan, Alishar ve Mahmatlar civarında ikamet etmişlerdir.

Hattiler, Hititlerden önce Anadolu'yu sahiplenmiştir. Bugün herkesçe bilinen güneş kursunu onlar oluşturmuşlardır. Hattiler ile ilgili olarak Arkeolog İlhan Akşit (1981:18)

“Güneş kursları dediğimiz tunçtan yapılmış dini sembollerin gövdesi güneşi, etrafındaki tomurcukların da gezegenleri temsil ettiği söylenirse, bu kavmin güneş ve ayı çok iyi tanıyacak kadar yüksek bir kültüre eriştikleri ortaya çıkacaktır. Hatta bazı yazarlar bilindiği gibi bu yüksek kültürün ancak uzaydan gelebileceğini iddia etmişlerdir. Oysaki onlar ne uzaydan, ne de başka bir ülkeden gelmişlerdi”

şeklinde belirtmiştir.

Resim 16. Güneş kursu

Kaynak: Ankara.edu.tr

Güneş kursunun yanı sıra elektrondan yapılmış olan Hasanoğlan heykelciği ve tunçtan yapılmış olan Horoztepe heykelciği Hatti döneminin en önemli buluntuları arasında yer almaktadır.

“Bu dönemin maden işçiliği çok üstün bir seviyeye ulaşmıştır. Çeşitli mezar buluntuları bu özelliği açıkça ortaya koymaktadır. Mezarlara ölü eşyası olarak altın, gümüş, elektron vazolar, tunç eşya, kadehler, çeşitli kadın süs eşyası, çeşitli silah ve gereç bırakılmıştır. Demir kamalar, bronz ok uçları, altın kaplı topuzlar ve savaş baltaları en önemli buluntular arasında sayılmaktadır” (Sinemoğlu, 1984:252) .

Hattiler döneminde ölümler “hocker” pozisyonu olarak isimlendirilen şekilde mezarları içerisine yerleştirilmiş ve o kişilerce kullanılmış olan değerli nesnelere “altın taçlar, kemer, gerdanlık, küpeler, gümüş tarak, aynalar, kupa, sürahi vb” (Akşit, 1981:27) ile birlikte gömülmüşlerdir. Mezarlara ölümler ile birlikte gömülen bu nesnelere Anadolu uygarlıklarında ölümden sonra yaşama inancının göstergesidirler.

Bu dönemde çanak ve çömlekler el ile şekillendirilmiştir. Boya ile renklendirilmiş örnekler azdır, çoğu renksizdir ve pek çoğunda geometrik kazımlar vardır. Kırmızı renkli olan bu çanak-çömleklerin boyalı olanlarında ise genel olarak koyu renk tercih edilmiştir. Çanak-çömleğin ana biçimleri dışında “gaga ağızlı testiler, emzikli çaydanlıklar, siyah perdahlı üzeri yiv ve kabartmalarla geometrik süslü geniş karınlı çömlekler, tek kulplu kase ve fincanlar, çift kulplu vazolar, insan yüzlü testiler” (www.anadolumedeniyetlerimuzesi.gov.tr) dönemin temel biçimlerini oluşturmuştur.

Hititler MÖ 2000’lerde Kafkaslar üzerinden Anadolu’ya geldiklerinde Hattiler ile karşılaşmışlardır. Araştırmacılar; Hititlerin Hattileri alışına rağmen, bir süre sonra aslında kendilerinin asimile olduğunu, hatta böylesine gelişmiş bir kavim içerisinde onların dilini, sanatını ve teknolojisini kullanır olduklarını öne sürmektedirler. “Hattilerin dini ve sosyal birçok geleneği Hitit devleti zamanında da yaşamış hatta başkentleri Hattuşaş bile bu Hatti dilinden gelmiş, Hititler zamanında bile Anadolu’ya Hatti ülkesi denilmiştir” (Akşit, 1981:18).

“Çarkın gelişmesi çanak-çömlek biçimlerinin zenginliğini ve kalitenin yükselmesini sağlamıştır. Tek renkli kaplar parlak astarlı ve perdahlıdır. Perdahlama madeni bir görüntü sağlamıştır. Hattiler’e özgü geniş gaga ağızlı kaplar giderek daha çarpıcı ve belirgin bir biçim özelliğine kavuşacak ve bu nitelik Hitit seramiğinin tanıtıcı özelliğini oluşturacaktır” (Sinemoğlu, 1984:259).

Hattiler döneminde yapılan birçok seramik kullanım eşyası Hititler ile beraber daha değişik formlara, bezemelere ve şekillere bürünmüştür;

- “Eski Tunç çağı ürünü olup Hatti Dönemi’nde gelişmeye başlayan ve Hatti-Hitit Beylikleri zamanında klasik tipine ulaşan gaga ağızlı testiler, Hitit sanatçıları tarafından yeni ve ilginç biçimlere dönüştürülmüşlerdir.
- Aslan ve boğa gibi hayvan tasvirlerinden oluşup genellikle rhyton yani sunu kapları olarak kullanılan Hatti-Hitit çağı hayvan şekilli heykelcikleri Hitit Dönemi’nde de gözde eserler olmuşlar ve anıtsal diyebileceğimiz boyutlara ulaşmışlardır.
- Hatti-Hitit Beylikleri sanatında çok sevilen insan ve hayvan tasvirli kabartmalarla bezeli kaplar, Hititlerde yeni ve değişik bir biçim kazanmışlardır” (Akurgal, 1995:88).

Önceki dönemlerde madenlerin kullanımı ve Anadolu’nun zenginleşmesi sebebiyle Mezopotamyalılar, Anadolu ile yoğun bir ticaret ilişkisine girmişlerdir. “Bu ticaret ilişkisi, Anadolu’nun tarih çağına girmesine yol açmış, başka bir deyişle yazının Anadolu’ya girmesini sağlamıştır. Böylece ticaret kolonisi ile eski Asur çivi yazısı ve dili kullanılmaya başlanmıştır” (Sinemoğlu, 1984:257).

“Bu dönemin ana sanatı silindir ve damga mühürler, insan ve hayvan heykelcikleri, tanrıların taş veya maden kalıplarından dökülmüş kurşundan ve pişmiş topraktan minik figürleri, hayvan biçimli içki kapları ile maden ve taş idolleridir” (Sinemoğlu, 1984:259).

Dönem içerisinde damga ve silindir mühürün yanı sıra “yüzük mühürlerde damga mühürlerin bir alt grubu olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yüzük mühürlerde; kullanım yeri ya da amacı ne olursa olsun tıpkı damga mühürler gibi yüzeye tek seferde basmak suretiyle sonuç alınmıştır” (Aydın, 2007:23).

Silindir-damga mühürler oldukça sık kullanılmıştır. Hayvan ya da insan başı şeklinde olanların yanı sıra genel olarak dışbükey kenarlı tutamaklı, çan biçimliler ile silindir gövdeli tutamaklı türler daha çok tercih edilmişlerdir.

Artık mühür yüzeylerinde daha gerçekçi hayvan figürleri görülmektedir. Helezonlar, rgler, i içe gecen motifler, noktalar, yldzlar, bitki motifleri daha profesyonel olarak ilenmektedirler. Maat Höyük’de yapılan kazıda bulunan mühürler ereve ve merkezi ksımdan oluşmaktadır. Merkezdeki hiyoreglif işaretlerini sa örgüsü (gio), helezon, ip motiflerinden oluşan çerçeveler çevirir. “ereveyi teşkil eden diğer unsurlar arasında figürler, rozetler, yldzlar ve bitki motifleri de vardır” (T.zg, 1982:44).

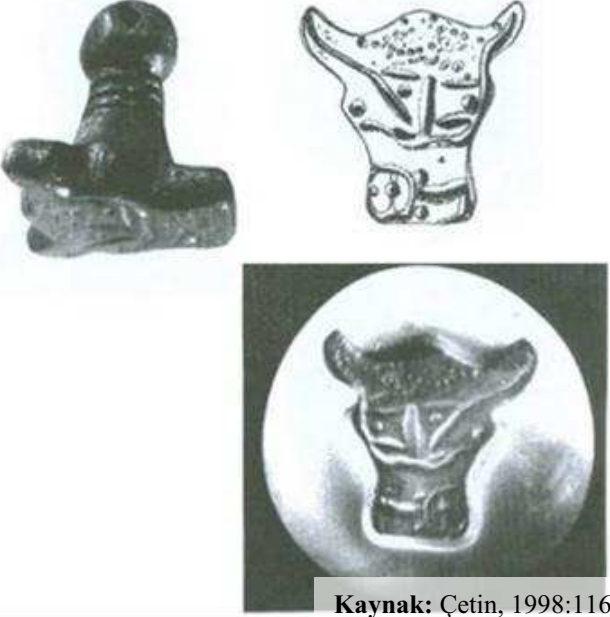
“Mühür kazıyıcıları kompozisyon olarak geometrik geli mühürlerin geleneğini sürdürmüşlerdir. Mühürleri sadelikten kurtarmak için, yalın biçimli noktalardan ya da basit zincir motiflerinden oluşan kuşakları kaldırıp onların yerine ustaca çizilmiş spiraller ya da örgü ögeleri yerletirmilerdir” (Akurgal, 1995:89).

Tablo 20. Anadolu buluntusu, damga mühür

Bulunduğu Yer:	Anadolu	
Kullanıldığı Tarih:	2400-2000	
Cinsi:	Damga Mühür	
Malzemesi:	Lapis Lazuli	
Ölçüleri:	Boy: 5 cm	
Sergilendiği Yer:	Malatya Arkeoloji Müzesi	
Tanımı:	<p>“Mavi lapis lazuliden yapılmış damga mühür. Tutamağı kare biçimli. Yüzü birbirine dönük iki figür görülmekte, (büyük bir kısmı kaybolmuş) sol tarafta duran figürün üzerinde bir küre yer almakta. Sağdaki figürün saçları iki büyük tutam kıvrık şeklinde ayrılmış ve sırtından aşağı sarmakta. Bacaklarını katlamış, dirsekleri kucagında ve avuç içleri birbirine değer vaziyette oturmakta. Hemen sağ tarafında bir zebu ve yukarısında sola doğru bakan uzun sakallı ve kıvrık boynuzlu keçi görünmekte. Yukarıda yağmur bulutları var ve belkide yağmur yağmakta” (Collon, 1995:69)</p>	
Kompozisyon Değerlendirmesi:	<p>Bu cretula dinamik bir kompozisyona sahiptir. Sol üst köşesindeki gibi bazı yerleri dolu-boş ilişkisine göre incelendiğinde doludur, keçinin boynuzlarının altında kalan kısım gibi bazı yerleri ise boştur. Çok figürlü bir kompozisyondur. Etki noktası, hacimli kabartılar arasında çizgisel ve simetrik görünen keçinin sakalları ve boynuzları üzerinde toplanmaktadır. Kompozisyon yapısına bakılacak olursa diagonal olduğu söylenebilir. Genel olarak biçimler kapalıdır ve kompozisyon bütünü olarak asimetriktir..</p>	

Kaynak: Collon, 1995:69

Tablo 21. Kültepe kaniş buluntusu, damga mühür

Bulunduğu Yer:	Kültepe-Kaniş	
Kullanıldığı Tarih:	MÖ 2000	
Cinsi:	Damga Mühür	
Malzemesi:	Bronz	
Ölçüleri:	Boy: 2,5 cm En: 2,6 cm	
Sergilendiği Yer:	Anadolu Medeniyetleri Müzesi	
Tanımı:	<p>“Tutamağı topuz başlı ve konik formludur. Topuz kısmında yatay ip deliği bulunan eserin tutamağının üst bölümü yatay üç yiv ve üç set ile süslenmiştir. Kaidesinin konturları boğa başı biçiminde yapılmıştır” (Çetin, 1998:116).</p>	
Kompozisyon Değerlendirmesi:	<p>Boğa yüzü çizgisel uslupta ve stilize olarak işlenmiştir. Alın kısmı noktalarla bezenmiş olan hayvanın kaşları çizgi, gözleri ise birer nokta şeklindedir. Burun daha kalınca dikey bir çizgi ile belirtilmiş olup, ağız yine yatay bir çizgi ile işlenmiştir. Ağız kenarında dairesel çizgi ve noktalar bulunmaktadır. Alın kısmındaki noktalar baskı yüzeyinde doku oluşturmuştur. Yüzü oluşturan bezemelere bakıldığında diagonal ve dinamik bir kompozisyon biçimi görülmektedir. Baskı yüzeyi simetrik olsa da iç bezemelerde simetri özelliği görülmemektedir.</p>	

Kaynak: Çetin, 1998:116

Tablo 22. Kültepe Kaniş buluntusu, damga mühür

Bulunduğu Yer:	Kültepe-Kaniş		
Kullanıldığı Tarih:	MÖ 2000		
Cinsi:	Damga Mühür		Kaynak: Çetin,1998:116
Malzemesi:	Bronz		
Ölçüleri:	Boy: 2,5 cm Çap: 2,3 cm		
Sergilendiği Yer:	Anadolu Medeniyetleri Müzesi		
Tanımı:	<p>“Tutamağının tepesi yatay ip delikli topuz şeklinde olan eserin gövdesi aşağıya doğru genişleyen, sekiz yüzeyle kesik koni biçimindedir. 0,5 cm yüksekliğindeki dairesel baskı yüzünde merkezde; bir daire içinde ortada bir ve bunun çevresinde beş adet olmak üzere toplam altı noktadan oluşan bir rozet yer almıştır. Rozetin çevresinde ise üçgen şeklinde güneş ışınları (?) yer almıştır. Merkezdeki motif daha geniş bir alandaki bir sıra helezondan oluşan bandın ortaları ve dışı birer nokta ile süslenmiştir” (Çetin, 1998:116).</p>		
Kompozisyon Değerlendirmesi:	<p>Merkezi dizilime sahip bezemeleri olan bu mühürün çevre kısmında bulunan sarmal motifler oldukça dinamiktir. Kompozisyonun merkezinde bulunan daire ve içerisindeki yuvarlaklar sarmal bezemeler ile kıyaslandığında daha statik görünmektedir. İşlenen motifler genel olarak yüzeyseldir. Bu da motifin hacimsellik yönünden zayıf, çizgisel bir uslupta işlendiğini göstermektedir. Kompozisyonun etki noktası merkezdeki bezeme üzerinde görülmektedir. Hacimselliğin az olması sebebiyle doluluk-boşluk oranına bakıldığında boş kısımların daha baskın olduğu göze çarpmaktadır.</p>		

Tablo 23. Kültepe Kaniş buluntusu, damga mühür

Bulunduğu Yer:	Kültepe-Kaniş	
Kullanıldığı Tarih:	MÖ 2000	
Cinsi:	Damga Mühür	
Malzemesi:	Bronz	
Ölçüleri:	Boy: 3 cm Çap: 2 cm	
Sergilendiği Yer:	Anadolu Medeniyetleri Müzesi	
Tanımı:	<p>“Çekiç başlı tutamağının gövde kısmı aşağıya doğru genişleyen sekiz yüzeyle formdadır. Başın şişkin olan ortasının her iki yanı, enine ikişer yivle bezenmiştir ve baş ortasında uzunlamasına silindirik ip değili mevcuttur. Kaideye doğru genişleyen sekiz yüzeyle tutamağın başa bağlandığı bölüm birbirine paralel iki set ya da halka ile süslenmiştir. Mühürün baskı yüzünde; Merkezinde küçük bir nokta bulunan daire yer almıştır. Bunun dışında iki nokta ve üç perçemle örülmüş örgü bandı yer almış bunlar ise en dışta bulunan onbir helezon ile çevrelenmiştir” (Çetin, 1998:116-117).</p>	
Kompozisyon Değerlendirmesi:	<p>Merkezi bezeme stiline sahip olan bu mühür baskısı kompozisyon bakımından dinamiktir. Doluluk-boşluk açısından incelendiğinde doluluk oranının yüksek olduğu görülmektedir. Cretulanın en dışında kalan kısım rastgele konmuş olan küçük noktacık bezemeleri ile doldurulmuştur. Bu, yüzeye doku açısından zenginlik katmış aynı zamanda da süslemeci bir yaklaşım tarzı oluşturmuştur. Etki noktası, merkezi saran sık ve hacimsel olarak diğer motiflerden daha çok öne çıkan açık biçimli örgü motifi üzerinde yoğunlaşmıştır.</p>	

Tablo 24. Külhöyük buluntusu, damga mühür

Bulunduğu Yer:	Külhöyük	
Kullanıldığı Tarih:	MÖ 1400	
Cinsi:	Damga Mühür	
Malzemesi:	Pişmiş Kil	
Ölçüleri:	Boy: 1,4 cm Çap: 1,8 cm	
Sergilendiği Yer:	Anadolu Medeniyetleri Müzesi	
Tanımı:	<p>“Pişmiş toprak halindeki bulla konik biçimlidir. Baskı kısmı içbükey daire şeklindedir. Yangından dolayı hafif siyahlaşmıştır. Üst tarafının küçük kısmı kırılmıştır. Baskı kısmı zincir motifi ile sınırlandırılmıştır. Mühür üzerinde ana grup ve yan grup harfleri yer almaktadır. Yan grup işaretler üç adet (▲) üçgen işareti ve iki adet (𐎧) katip işaretidir” (Balcıoğlu, 1994:6).</p>	
Kompozisyon Değerlendirmesi:	<p>Daha önceki mühürlerden farklı olarak bu mulla üzerinde yazılı bir mühür görülmektedir. Kenarı sıkı çiftli bir örgü motifi ile bezenmiştir. Kompozisyon olarak sade, rastgele bezemelerin olmadığı statik bir şekilde işlenmiştir. Görsel anlamda bakıldığında etki noktası sarmal ve hacimli olan (W) benzeri şekil üzerinde yoğunlaşmaktadır.</p>	

Tablo 25. Tarsus buluntusu, damga mühür

Bulunduğu Yer:	Tarsus Yöresi (kazı buluntusu değil)	
Kullanıldığı Tarih:	MÖ 1300	
Cinsi:	Damga Mühür	
Malzemesi:	Hematit	
Ölçüleri:	Boy: 3,9 cm Çap: 2,6 cm	
Sergilendiği Yer:	Oxford Ashmolean Museum	
Tanımı: <p>“Çekiç biçimli başlı ve baş ortası yatay delikli. Tutamak gövdesi aşağıya doğru genişleyen sekizgen biçimli. Mühür tabanı dikdörtgen prizma biçimli. Yüzde, ortada kare bir alanda oturan bir tanrı, sunak yada bir tütsü şamdanının yanından ona doğru ilerleyen bir erkek figürü. Kare alanda çevresi saç örgüsü ile bezeli. Dikdörtgen yüzünde; oturan, elinde üç çatalı asa tutan tanrı ve ona doğru yürüyerek gelen elinde iki uzun çubuk taşıyan bir diğer tanrı” (Anadolu Medeniyetleri, 1983:256)</p>		Kaynak: Anadolu Medeniyetleri, 1983:256
Kompozisyon Değerlendirmesi: <p>İlk mühürün şekil itibarıyla üçgen olarak kompoze edildiği söylenebilir. Figüratif ve stilizedir. Simetri özelliği görülmemektedir. Statik bir kompozisyonudur. Çizgiseldir.</p> <p>İkinci mühürde çerçeve şeklinde kullanılmış olan örgü bezemeleri ile süslemeci yaklaşım dikkat çekmektedir. Ortada, kare içerisindeki figüratif bölüm içerisinde formal bir denge olduğu ve dikey olarak kompoze edildiği söylenebilir.</p>		

Tablo 26. Karahöyük buluntusu, silindir mühür

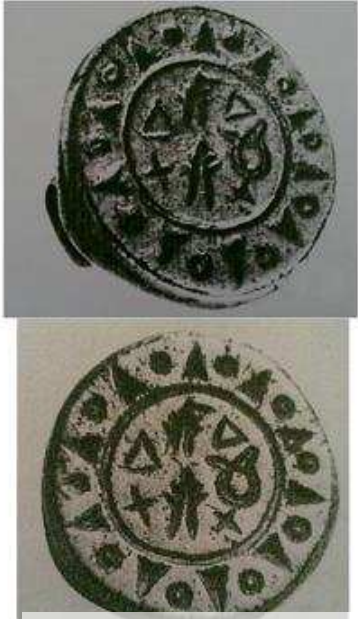
Bulunduğu Yer:	Karahöyük	
Kullanıldığı Tarih:	MO 1800	
Cinsi:	Silindir Mühür	
Malzemesi:	Kırmızıimtrak Taş	
Ölçüleri:	Boy: 2 cm Çap:1,1cm	
Sergilendiği Yer:	Konya Müzesi	
Tanımı:	<p>“Dinsel tören sahnesi tasviri. Silindir baskısında ortadaki sahnede yarımay içerisinde kanatlı güneş kursu altında, tepesi iki yana doğru sarmal biçimde kıvrılan bir dinsel sembol. Her iki yanında bir elinde eğri sopa, diğerinde ise uzun saplı balta tutan simetrik iki figür. Sağda sağ elinde bir kap tutan uzun saçlı eteği saçaklı, uzun giysili bir kadın. Solda yukarıdan aşağıya doğru sırayla kanatlarını yanlara açmış stilize bir kartal, bir dağ keçisi başı ve bir tavşan” (Anadolu Medeniyetleri, 1983:222)</p>	
Kompozisyon Değerlendirmesi:	<p>Mühür dikey olarak kompoze edilmiştir. Formal bir denge içerisinde. Figüratif ayrıca stilize hayvan figürleri içermektedir. Kartalın kanadı, kadının etek kısmı gibi çizgisel taramalar kompozisyona hareket ve doku özelliği katmıştır. Doluluk-boşluk açısından dengelidir. Çizgisel bezemelerden çok hacimsellik göze çarpmaktadır.</p>	

Kaynak: Anadolu Medeniyetleri, 1983:222

Tablo 27. Karahöyük buluntusu, silindir mühür

Bulunduğu Yer:	Karahöyük	
Kullanıldığı Tarih:	MO 1800	
Cinsi:	Silindir Mühür	
Malzemesi:	Pişmiş Kil	
Ölçüleri:	Boy: 4 cm Çap: 2.8 cm	
Sergilendiği Yer:	?	
Tanımlı: “Üstte kuş, altta dağ keçisi başı mühür yüzeyini sınırlayıcı öge olarak kullanılmıştır. Beş kez üçer paralel yivden oluşan sade bir bezemeye karşımıza çıkan bir kaide üzerinde, iki kadın figürü dikkati çekmektedir. Birbirlerini ellerinden tutan bu figürlerden öndeki sol kolunu yukarı kaldırmıştır. Soldaki ise sağ kolunu bir şey tutmaksızın karnı üzerinde vücuduna yaslamıştır. Her iki figürün de saçları uzun olup, ince ince taranmıştır. Tanrıçalarla karşılarında yer alan mücadele sahnesinin arasında, iri bir el yer alır. İkinci grubu oluşturan aslanı yenen boğa-başlı adam, Önasya'da yakinen bilinen klâsik biçimde işlenmiş mücadele sahnelerinde görülür” (Günyar, 2007:43).		
Kompozisyon Değerlendirmesi: Mühür dikey olarak kompoze edilmiştir. Figüratifdir, stilize insan figürleri içermektedir. Çizgisellik yerinde çoğunlukla hacimsellik göze çarpmaktadır. Dinamik bir kompozisyonudur. Süs öğeleri fazlaca kullanılmamıştır, yalındır. Doluluk-boşluk açısından bakıldığında dengeli bir şekilde kompoze edilmiştir. Kıyafetlerdeki, saçlardaki, hayvan tüylerindeki taramalar dokusal açıdan zenginlik katmış ve bir bütünlük sağlamıştır.		

Tablo 28. Anadolu buluntusu, damga mühür

Bulunduğu Yer:	Anadolu	
Kullanıldığı Tarih:	MO 1500	
Cinsi:	Damga Mühür	
Malzemesi:	Gümüş veya Gümüş Alaşımı	
Ölçüleri:	Boy: 2,1 cm Çap: 2.1 cm	
Sergilendiği Yer:	İstanbul Arkeoloji Müzesi	
Tanımı:	<p>“Tutamağı üç aslan pençesinden oluşmakta. Baskı yüzeyi birbirini izleyen daire ve üçgen bezekler ile çevrelenmiş. İçerisinde yazı işaretleri yer almakta. Buna göre mühürün sahibinin adı Aria, Eria, İria ya da Yar(r)i olduğu okunur. Soldaki işaret bit meslek veya bir ünvanını belirtir. Bunun çoban veya zanaatkarların başı ünvanlarını yansıttığı ileri sürülmektedir” (Anadolu Medeniyetleri, 1983:253).</p>	
Kompozisyon Değerlendirmesi:	<p>Hitit hiyeroglif mühürü. İç kısmında çizgisel bir çember ile çevrilmiş olan yazı harfleri bulunmaktadır. Çemberin dış kısmında üçgen ve dairelerden oluşan sıralı bir bezeme vardır. Bezemeler formal dengeye sahiptir. Çizgisellikten öte hacimsellik etkisi vardır. Statik olarak kompoze edilmiştir.</p>	

Tablo 29. Aydın yöresi buluntusu, damga mühür

Bulunduğu Yer:	Aydın Yöresi (Kazı buluntusu değil)	
Kullanıldığı Tarih:	MÖ 1700	
Cinsi:	Silindir Mühür	
Malzemesi:	Hematit	
Ölçüleri:	Boy: 3,9 cm Çap: 2 cm	
Sergilendiği Yer:	Louvre Müzesi	
<p>Kaynak: Anadolu Medeniyetleri,</p>		
<p>Tanımı: “Sekiz yüzlü içbükey sapın çekiç biçimli başı kırık. Silindir çevresi, üstte örgü bezeği, altta iki sıra sarmal bezekle çevrelenmekte. Soldan sağa doğru, aralıklı hayvan ayaklı bir tahtta oturan ve elinde uçları kıvrık üç çatalla asa tutan tanrı; önünde arka ayakları üzerinde yükselen iki aslanın turruğu tepesinde, aslan ve kuş başı şekilli iki kap. Biri kutsal sıvı sunan iki yüzlü tanrı ve sağ ellerini selam durumunda kaldırmış, bellerinde mızrak ve ucu kıvrık asa taşıyan arka arkaya üç tanrı. Önünde dalga bezeği ve iki balık görünen bir bölümde çıplak erkek figürü. En sağda kuş maskeli ve kanatlı figür arasında tahtta oturan tanrı yada tanrıça” (Anadolu Medeniyetleri, 1983:254).</p>		
<p>Kompozisyon Değerlendirmesi:</p> <p>Dikey olarak kompoze edilmiş olan bu cretula üst kısmı örgü, alt kısmı ise çift sıra sarmal bezeme ile sınırlandırılmıştır. Figüratif bir kompozisyon içermektedir. Formal dengeye sahip değildir. Çizgisel olarak figürlerin kıyafetleri üzerine işlenmiş dokular görülmektedir. Tanrıların tutmakta olduğu asalar, kaplar ve giydikleri maskeler çizgisel olarak kazanmıştır. Figürlerin ve hayvanların bedeni daha hacimseldir. Doluluk-boşluk oranına bakıldığında dolu bir kompozisyon olduğu görülmektedir. Figürlerin farklı duruş ve yönelişleri vardır. Biçimler genel olarak kapalıdır.</p>		

Tablo 30. Maşathöyük buluntusu, damga mühür

Bulunduğu Yer:	Maşathöyük	
Kullanıldığı Tarih:	MO 1500	
Cinsi:	Damga Mühür	
Malzemesi:	Pişmiş Toprak	
Ölçüleri:	Boy: 2,5 cm Çap: 2,1 cm	
Sergilendiği Yer:	Tokat Müzesi	
Tanımı:		<p>Kaynak: Özgüç, T., 1982:45</p> <p>“Delikli tutamağının tepesi iki dikey profilli. Elips kaidesindeki kartal bir ip örneği çerçeve içine alınmış. Kartal başını sola çevirmiş. Kanatları sekiz, kuyruğu yedi kalem halinde işlenmiş. Baş, boynundan iki kabartma hatla ayrılmış. Yüzü şematik, gözleri iri. Gövdenin detayları/tüyleri gösterilmemiş. Şekli ve kartalın üslubu Assur Ticaret Kolonileri çağı geç safhasının bu bölgeye yayılmış üslubunu temsil etmektedir” (T. Özgüç, 1982:45).</p>
Kompozisyon Değerlendirmesi:		<p>Dikey ve merkezi olarak kompoze edilmiş bu mühür baskısı içerisinde stilize bir kartal figürü bulunmaktadır. Statik bir kompozisyondur. Kuyruk ve kanatlardaki çizgisel bezemelerin yanı sıra, motif çevresinde sınırlandırıcı olarak işlenmiş çizgisel bezemeler, yüzeye dokusal bir hareketlilik katmıştır. Baskı deseninde formal bir denge olduğu görülmektedir.</p>

Tablo 31. Maşathöyük buluntusu, damga mühür

Bulunduğu Yer:	Maşathöyük	
Kullanıldığı Tarih:	MO 1500	
Cinsi:	Damga Mühür	
Malzemesi:	Pişmiş Toprak	
Ölçüleri:	Boy: 2,2 cm Çap: 1,8 cm	
Sergilendiği Yer:	Tokat Müzesi	
Tanımı: <p>“İp örneği çerçeve içerisinde sekiz yaprağı çizgilerle taranmış ortası çukur bir rozet motifi. Koni kulplu Tutamağı çekiç biçiminde. Orta ve Kuzey Anadolu’da Assur Ticaret Kolonileri çağı geç safhasının homojen üslubunu begelendiren damga mühürlerden biridir” (T. Özgüç, 1982:45-46).</p>		
Kompozisyon Değerlendirmesi: <p>Merkezi bir kompozisyondur. Simetriktir. Soyut bir motif işlenmiştir. Halka şeklindeki ip bezemeleri derin ve çizgiseldir. Etki noktası motifin ortasında bulunan yuvarlak çukur üzerinde toplanmaktadır.</p>		

Tablo 32. Maşathöyük buluntusu, damga mühür

Bulunduğu Yer:	Maşathöyük	
Kullanıldığı Tarih:	MO 1400	
Cinsi:	Damga Mühür	
Malzemesi:	Kemik	
Ölçüleri:	Çap: 2 cm	
Sergilendiği Yer:	Tokat Müzesi	
Tanımı: <p>“Sathta, atılmış toprakta bulunmuş olan kurs biçimli mühürdür. İki yüzüde düz. Kenarı hafifçe içbükey. Çapı istikametinde delinmiş. Bir yüzünde kuş kanatlı ve kuyruklu uzun boyunlu, çok stilize iki hayvan başı. Diğerinde kolları arası paralel çizgilerle süslenmiş bir haç. Haç kalın paralel iki çizgi arasını dolduran üçgenlerden oluşmaktadır. Tasvirlerin üslubu, kurs biçimli olan mühürden farklıdır” (T. Özgüç, 1982:46).</p>		
Kompozisyon Değerlendirmesi: <p>Üstteki kemik mühür diagonal olarak kompoze edilmiştir. Formal bir denge içerisindedir. Çok stilize iki tane hayvan başı figürü içermektedir. Hacimselliği azdır. Çizgisel olarak taramalar ile bezenmiştir.</p> <p>Alttaki kemik mühür merkezi olarak kompoze edilmiştir. Formal bir denge içerisindedir. Çizgisel bir üslupta hacimselliği az olarak, kısa ve uzun taramalar ile bezenmiştir.</p>		

Kaynak: Özgüç, T., 1983:46

Tablo 33. Maşathöyük buluntusu, damga mühür baskısı

Bulunduğu Yer:	Maşathöyük	
Kullanıldığı Tarih:	MO 1400	
Cinsi:	Damga Mühür	
Malzemesi:	Pişmiş Toprak	
Ölçüleri:	Çap: 2 cm	
Sergilendiği Yer:	Tokat Müzesi	
Tanımı: <p>“Kurs biçimli toprak mühür. İki yüzü de düz olan kursun kenarları hafifçe iç bükey. Çapı istikametinde delindiği yerden kırılmış. Yarısı eksik. Bir yüzünde dal ve merkeze dönük açılar. Açıkolları kısa/paralel çizgilerle bezeli. Diğer yüzünde tek merkezli üç daireden, dıştan ikisi, kabartma yapraklarla bezeli. Ortada hiyoreglif işareti yok. İsmi yazmak üzere alıcısı beklenmiş” (T. Özgüç, 1982:46).</p>		
Kompozisyon Değerlendirmesi: <p>Bu mühür merkezi olarak kompoze edilmiştir. Formal bir denge içerisindedir. Çizgisel bir üslupta hacimselliği az olarak, kısa ve kılçık motifi şeklinde bezenmiştir. Soyut ve stilizedir.</p>		

Kaynak: Özgüç, T., 1982:46

Tablo 34. Kuzey Suriye buluntusu, silindir mühür

Bulunduğu Yer:	Kuzey Suriye	
Kullanıldığı Tarih:	MO 1500	
Cinsi:	Silindir Mühür	
Malzemesi:	Steatit	
Ölçüleri:	Çap: 4,3 cm	
Sergilendiği Yer:	Louvre Müzesi	
Tanımı:	<p>“Savaş tanısı veya kralı. Doğurganlığın ve bitki örtüsünün sembolleri. Hurma dalı ve mısır.” (lessing-photo.com)</p>	
Kompozisyon Değerlendirmesi:	<p>Bu cretula dikey olarak kompoze edilmiştir. Baskı yüzünde stilize figürler ve stilize bitkiler yer almaktadır. Üst ve alt sınır olarak küçük kare zincir benzeri bezeme kullanılmıştır. Dolu ve dinamik bir kompozisyondur. Hacimselliği azdır, çizgisel motifler dikkat çekmektedir. Doluluk-boşluk oranına bakıldığında dengeli olduğu söylenebilir.</p>	

Tablo 35. Maşathöyük buluntusu, damga mühür

Bulunduğu Yer:	Maşathöyük	
Kullanıldığı Tarih:	MO 1300	
Cinsi:	Damga Mühür	
Malzemesi:	Taş	
Ölçüleri:	Çap: 3 cm	
Sergilendiği Yer:	Metropolitan Müzesi	
Kaynak: Özgüç, T., 1982:46		
Tanımı: <p>“İki yüzü konveks, kenarları yuvarlak. Ortasından çapı istikametinde delinmiş. Bir yüzünde hiyeroglif işaretleri; diğerinde bir tanrı tasviri ve hiyeroglif işaretleri. Yüzü ve bacakları profilden, gövdesi cepheden tasvir edilmiş tanrının boynuzlu serpuşu, tepesi kesik, koni biçiminde. İleri uzattığı sol elinde küçük bir kadeh ; sağ eli ile sapı omzuna dayalı sap delikli bir balta tutmakta. Yırtmaçlı etekliği çok kısa. Uzun ayak kapları sivri uçlu” (T.Özgüç, 1982:46)</p>		
Kompozisyon Değerlendirmesi: <p>Bu cretula, stilize figürlü bir kompozisyona sahiptir. Dikey ve statik olarak kompoze edilmiştir. Figürün duruşu frontal ancak yönelişi sağa doğrudur. Sınırlayıcı olarak, çember şeklinde çizgisel bezemelere sahiptir. Formal dengesi yoktur. Etki noktası dikey figür üzerindedir. Hacimselliği az, daha çok çizgiseldir.</p>		

2.4 Urartu Krallığı (MÖ 900-580)

Urartu döneminde mühürlerin önemli bir yeri vardır. Damga ve silindir mühürlerin yanı sıra silindir-damga mühürlerini de kullanmışlardır. “MÖ 4. bin yılda Mezopotamya’da görülse de, MÖ 2. bin Anadolu kültürlerinde az sayıda örnekleri vardır. (...) Urartular doğrudan doğruya silindir mühürleri kullanmak yerine, kendi damga mühürleri ile silindir mühürlerini birleştirerek silindir-damga mühürleri yaratmışlardır” (Kaçmaz Levent, 2006:22). Silindir-damga mühürleri daha çok krallar ve prenslerin kullandığı düşünülmektedir. “Çünkü bu mühürlerin üzerinde çivi yazısıyla, kral ve prenslerin adları yazılıdır” (Sevin, 2001:230). Silindir-damga mühürlerin yanı sıra silindir mühürlere oranla daha geniş bir kullanım alanı bulmuştur. Mühür üzerinde çoğunlukla günlük hayat, tarihi ve dini konulara yer verilmiştir.

Anadolu’nun bu geç dönemlerinde sadece yaygın olarak Urartularda silindir mühürün kullanıldığı görülmüştür. Daha sonrasında Anadolu’ya gelen “Frigler’de dâhi silindir mühürün izine rastlanmamıştır” (Koçak, 1996:15).

“Yürüyüş halindeki mitolojik varlıklar, grifon, ejder, çeşitli hayvan ve hayvan başları, kutsal ağaç, güneş kursu, araba ve av sahneleri başlıca konu ve motifleri oluşturmuştur” (Çelikel, 1987:69).

Tablo 36. Mardin dolayları, silindir-damga mühür

Bulunduğu Yer:	Mardin	
Kullanıldığı Tarih:	Urartu Dönemi	
Cinsi:	Silindir Damga Mühür	
Malzemesi:	Siyah Taş	
Ölçüleri:	Çap: 1,3 cm Boy: 2,3 cm	
Sergilendiği Yer:	Anadolu Medeniyetleri Müzesi	
Kaynak: Çelikel, 1988:70		
Tanımı: “Silindir yüzde iki karışık varlık yer almıştır. İlkinin gövde ve kuyruğu balık kılçığı, bacakları boğa yada aslan biçimindedir. Boynuz sivri ve kısadır. Yüz çeneye doğru sivrilmiştir. Gövdenin boyun ve göğüs dışında kalan kısmı, kanat ve kuyruk çizgisel olarak işlenmiştir. (...) Altı ışınlı yıldızlar burada bezeme olarak kullanılmıştır. Mühürün damga yüzünde bir antilop figürü betimlenmiştir. Gövde yuvarlak hatlarla, bacaklar çizgisel olarak belirtilmiştir. Koşar durumdaki antilobun bacakları yarı kıvrık haldedir. Antilobun başının üzerinde hilal motifi bulunmaktadır.” (Çelikel, 1988:70)		
Kompozisyon Değerlendirmesi: Damga mühür kısmında stilize bir antilop görülmektedir. Yalın bir kompozisyondur. Süslemecilikten uzaktır. Merkezi olarak kompoze edilmiştir. Bacaklarda çizgisellik, gövde kısmında hacimsellik ön plandadır. Antilobun göğüs kısmı mühürün etki noktasını oluşturmaktadır. Silindir mühür kısmında diagonal bir kompozisyon görülmektedir. Stilize karışık varlıklar işlenmiştir. Genel olarak çizgiseldir. Süslemecilikten çok yalın bir kompozisyona sahiptir.		

Tablo 37. Patnos dolayları, silindir-damga mühür

Bulunduğu Yer:	Patnos	
Kullanıldığı Tarih:	Urartu Dönemi	
Cinsi:	Silindir Damga Mühür	
Malzemesi:	Siyah Taş	
Ölçüleri:	Çap: 1,6 cm Boy: 2,8 cm	
Sergilendiği Yer:	Anadolu Medeniyetleri Müzesi	
Tanımı: “Silindir yüzde kuş başlı, kanatlı, uzun gövdeli iki karışık varlık yer almıştır. Boyun ve kanat gövdede olduğu gibi uzun ve abartılı betimlenmiştir. İlk figürde tek çizgi halinde ve zayıf olarak betimlenmiş olan bacaklar ikincide görülememektedir. Gövde, kanat ve boyun çizgilerle taranmıştır. (...) Mühürün damga yüzünde koşar durumda, boynuzlu, kanatlı bir karışık varlık bulunmaktadır. Gövde iki matkap iziyle oluşturulmuş, gövdeye dik yükselen kanat paralel çizgilerle bezenmiştir. Kuyruk gövdenin devamı şeklinde incelerek uzamıştır” (Çelikel, 1988:70)		
Kompozisyon Değerlendirmesi: Silindir mühür kısmında diagonal bir kompozisyon görülmektedir. İki stilize varlık betimlenmiştir. Soldaki figür daha hacimseldir. Çizgisel bezemeler kullanılmıştır. Kompozisyon statiktir ve süslemecilikten uzaktır. Damga mühür kısmı merkezi olarak kompoze edilmiştir. Stilize, karışık hayvan figürü betimlenmiştir. Dinamik olarak kompoze edilmiştir. Çizgisel bezemeleri bulunmaktadır.		

Tablo 38. Mardin dolayları, silindir-damga mühür

Bulunduğu Yer:	Mardin	
Kullanıldığı Tarih:	Urartu Dönemi	
Cinsi:	Silindir Damga Mühür	
Malzemesi:	Gri-Yeşil Alacalı Taş	
Ölçüleri:	Çap: 1,4 cm Boy: 2,5 cm	
Sergilendiği Yer:	Anadolu Medeniyetleri Müzesi	
Kaynak: Çelikel, 1988:71		
Tanımı: <p>“Silindir yüzeyde üç değişik hayvan figürü yer almıştır. İlk figür diz çökmüş ve başını geriye doğru çevirmiştir. Gövde yuvarlak hatlardan oluşmuş, boynuz yeleler ve kuyruk kısa çizgiler ile gösterilmiştir. Tepede hilal motifi bulunmaktadır. İkinci figürün gövdesi yuvarlak hatlarla işlenmiş, bacakları çizgi ile gösterilmiştir. (...) Üçüncü figür, gövde yapısıyla ilk iki figüre benzemekteyse de ince uzun boynu uzun boynuzlarıyla farklılık gösterir. (...) Noktalar dolgu bezemesi olarak kullanılmıştır” (Çelikel, 1988:71).</p>		
Kompozisyon Değerlendirmesi: <p>Silindir mühür kısmında dinamik bir kompozisyon görülmektedir. Stilize hayvan figürleri bulunmaktadır. Noktalar ve hilal şeklindeki çizgiler ile bezenmiş olan bu kompozisyon, hacimsel ve çizgisel öğeleri bir arada içermektedir. Doluluk-boşluk açısından bakıldığında dengeli olduğu söylenebilir.</p> <p>Damga mühür kısmı merkezi olarak kompoze edilmiştir. Stilize hayvan figürünün gövdesi hacimsel, kuyruğu ve bacakları çizgiseldir. Süslemecilikten uzak, yalın bir kompozisyonudur.</p>		

Tablo 39. Adilcevaz, silindir-damga mühür

Bulunduğu Yer:	Adilcevaz	
Kullanıldığı Tarih:	Urartu Dönemi	
Cinsi:	Silindir Damga Mühür	
Malzemesi:	Siyah Taş	
Ölçüleri:	Çap: 1,6 cm Boy: 2,8 cm	
Sergilendiği Yer:	Anadolu Medeniyetleri Müzesi	
Tanımı:	<p>“Silindir yüzeyde alt alta iki sıra hayvan dizisi betimlenmiştir. Üst sıra koşar durumda kanatlı, boynuzlu bir hayvan figürü, karşısında aynı tür özellikleri gösteren bir başka hayvan bulunmaktadır. (...) Alt sırada gövde ve bacakları çizgisel olarak belirtilmiş, başı üçgen biçiminde, kuyruğu yere kadar uzanan olasılıkla bir at figürüdür. Karşısında gövdesi dolgunca yapılmış boynuzlu, ucu püskül biçiminde uzun kuyruklu bir hayvan bulunmaktadır. (...) Aralarda küçük bitki motifleri görülmektedir. Mühürün damga yüzünde tepede kanatlı güneş kursu görülmektedir.” (Çelikel, 1988:72).</p>	
Kompozisyon Değerlendirmesi:	<p>Silindir mühür kısmında yatay bir kompozisyon görülmektedir. Stilize karışık varlıklar işlenmiştir. Süslemecilikten çok yalın bir kompozisyon yapısına sahiptir. Doluluk-boşluk özelliğine bakıldığında; nokta bezemeleri ve hayvan figürleri ile dolu olarak kompoze edildiği söylenebilir. Hacimsellik azdır, çizgisel üslup daha fazla ön plandadır.</p>	

Tablo 40. Mardin dolayları, silindir-damga mühür

Bulunduğu Yer:	Mardin	
Kullanıldığı Tarih:	Urartu Dönemi	
Cinsi:	Silindir Damga Mühür	
Malzemesi:	Gri-Yeşil Alacalı Taş	
Ölçüleri:	Çap: 1,3 cm Boy: 2,5 cm	
Sergilendiği Yer:	Anadolu Medeniyetleri Müzesi	
Kaynak: Çelikel, 1988:72		
Tanımı: “Silindir yüzeyde bir kutsal ağacın iki yanında birer karışık varlık yer almıştır. Ağaç bir çizgiyle gösterilmiş gövdenin üzerinde yuvarlak dallardan ibarettir. Kök kısmında iki dal iki yana doğru uzanmıştır. Karışık varlıklardan biri aslan ya da boğa gövdeli ve kanatlıdır. Gövde bir çizgi halinde olup kalça kısmı matkapla belirlenmiştir. Arka bacakları üzerine çökmüş olan haycanın kanatları paralel çizgiler ile betimlenmiştir (...) Mühürün damga yüzünde diz çökmüş boynuzlu bir hayvan, tepesinde ise hilal motifi bulunmaktadır.” (Çelikel, 1988:72).		
Kompozisyon Değerlendirmesi: Silindir mühür kısmında dinamik bir kompozisyon görülmektedir. Stilize hayvan ve bitki figürleri bulunmaktadır. Kompozisyon, hacimsel ve çizgisel öğeleri bir arada içermektedir. Doluluk-boşluk açısından bakıldığında dengeli olduğu söylenebilir. Damga mühür kısmı merkezi olarak kompoze edilmiştir. Stilize hayvan figürünün gövdesi hacimsel, kuyruğu ve bacakları çizgiseldir. Süslemecilikten uzak, yalın bir kompozisyondur.		

Tablo 41. Adilcevaz buluntusu, silindir-damga mühür

Bulunduğu Yer:	Adilcevaz		
Kullanıldığı Tarih:	Urartu Dönemi		
Cinsi:	Silindir Damga Mühür		
Malzemesi:	Siyah Taş		
Ölçüleri:	Çap: 1,6 cm Boy: 3 cm		
Sergilendiği Yer:	Anadolu Medeniyetleri Müzesi		
Tanımı: “Silindir yüzde üç dallı kutsal ağaç motifiyle iki hayvan figürü yer almıştır. Ağacın dalları yatay paralel çizgilerle belirtilmiştir. Hayvanlar ağaca doğru ilerler durumdadır. Önde ve daha küçük ölçülerde yapılmış olan kısa, küt boynuzlu, yeleleri çizgilerle gösterilmiş, yere kadar uzanan, uzun kuyrukludur. (...) Ayaklar ayrıntılı biçimde işlenmiştir. İkinci figürün üzerinde boşlukta balık biçiminde kanatlı bir yaratık vardır. Mühürün damga yüzünde yer almış olan üç dallı ağaç motifi görülmektedir” (Çelikel, 1988:73).			
Kompozisyon Değerlendirmesi: Silindir mühür kısmında, dinamik bir kompozisyon görülmektedir. Stilize hayvan ve bitki figürleri bulunmaktadır. Kompozisyon, hacimsel ve çizgisel öğeleri bir arada içermektedir. Doluluk-boşluk yönü incelendiğinde dolu bir kompozisyon olduğu söylenebilir. Diagonal olarak kompoze edilmiştir. Damga mühür kısmı, merkezi ve diagonal olarak kompoze edilmiştir. Stilize hayvan figürünün baş ve boyun kısmı hacimsel, gövdesi, kuyruğu ve bacakları çizgiseldir. Kutsal ağaç motifi ile bezenmiş ve dolu olarak kompoze edilmiştir.			

Tablo 42. Patnos buluntusu, silindir-damga mühür

Bulunduğu Yer:	Patnos	
Kullanıldığı Tarih:	Urartu Dönemi	
Cinsi:	Silindir Damga Mühür	
Malzemesi:	Kahverengi Damarlı Taş	
Ölçüleri:	Çap: 1,4 cm Boy: 2,8 cm	
Sergilendiği Yer:	Anadolu Medeniyetleri Müzesi	
<p>Tanımı: “Silindir yüzde, kutsal ağaç ile iki yanında birer karışık varlık yer almıştır. Ağacın gövdesi tek çizgiyle, dalları diagonal çizgilerle gösterilmiştir. Tepesinde bir hilal motifi vardır. Karışık varlıklardan birisi ellerini ağaca doğru uzatmış ve bir dizi üzerine çökmüştür. İnsan gövdeli ve kanatlı olan figürün yuvarlak, tepesi sivri bir başlığı vardır. Gövde köşeli hatlarla verilmiş ve çizgiler ile taranmıştır. Boynuzlu aslan gövdeli, kanatlı bir figür daha yer almaktadır. Mühürün damga yüzünde kuş motifi vardır. Gövde matkapla yapılmış ve iki yüzeyden oluşmuştur” (Çelikel, 1988:73).</p>		
<p>Kompozisyon Değerlendirmesi:</p> <p>Silindir mühür kısmında, dinamik bir kompozisyon yapısı görülmektedir. Stilize hayvan ve kutsal ağaç figürleri bulunmaktadır. Kompozisyon, hacimsel ve çizgisel öğeleri bir arada barındırmaktadır. Doluluk-boşluk yönü incelendiğinde, dengeli bir kompozisyon olduğu söylenebilir.</p> <p>Damga mühür kısmı, merkezi ve diagonal olarak kompoze edilmiştir. Stilize hayvan figürünün gövde, kanat ve kalça kısmı hacimsel, boyun, baş ve bacakları çizgiseldir. Sade şekilde bezemesiz olarak kompoze edilmiştir.</p>		

Kaynak: Çelikel, 1988:73

Tablo 43. Anadolu buluntusu, silindir-damga mühür

Bulunduğu Yer:	Anadolu	
Kullanıldığı Tarih:	Urartu Dönemi	
Cinsi:	Silindir Damga Mühür	
Malzemesi:	Serpentin	
Ölçüleri:	Çap: 1,5 cm Boy: 3 cm	
Sergilendiği Yer:	British Müzesi	
Tanımı:	“Karışık hayvan ve hayvan başı işlemleri içermektedir” (Britishmuseum.com)	
Kompozisyon Değerlendirmesi:	<p>Diagonal olarak kompoze edilmiş olan silindir mühür yüzeyi, karışık hayvan figürleri ve bitkisel motifler içermektedir. Mühür yüzeyinde kalan boşluklar yıldız, güneş, ay ve kıvrımlı bitkisel bezemeler ile işlenmiştir. Kompozisyonun alt ve üst sınırları ince bir çizgi ile sınırlandırılmıştır. Karışık varlıkların kanatlarında ve kafalarının üzerindeki tüylerde ince çizgisel dokular bulunmaktadır.</p> <p>Mühürün damga kısmı merkezi olarak kompoze edilmiştir. Güneş, ay ve yıldız bezeme olarak kullanılmıştır. Karışık hayvanın kalça kısmı ve ön kısmında duran insan başı figürü hacimsel olarak kompoze edilmiştir. Kanatlar üzerinde ince çizgisel bezemeler kullanılmıştır.</p>	

Kaynak: britishmuseum.com

Tablo 44. Anadolu buluntusu, damga mühür

Bulunduğu Yer:	Anadolu	
Kullanıldığı Tarih:	Urartu Dönemi	
Cinsi:	Damga Mühür	
Malzemesi:	Siyah Taş	
Ölçüleri:	Boy: 2.9 cm En: 2,5 cm	
Sergilendiği Yer:	archaeological-center.com	
Tanımı:	“Kanatlı tanrı ve griffin” (archaeological-center.com)	
Kompozisyon Değerlendirmesi:	<p>Merkezi olarak kompoze edilmiş olan bu damga mühür yüzeyinde, çizgisellik ve hacimsellik dikkat çekmektedir. Tanrı figürünün eteği, tacı, sakalı, kanatları ile griffinin yelesi ve kanatları çizgisel olarak işlenmiştir. Bacaklar, gövde, kollar ve vucutlar ise hacimsel olarak kompoze edilmiştir. Bezemesi olmayan bu mühür sade olarak işlenmiştir ve dinamik bir kompozisyon özelliği taşımaktadır.</p>	

Tablo 45. Anadolu buluntusu, silindir-damga mühür

Bulunduğu Yer:	Anadolu	
Kullanıldığı Tarih:	Urartu Dönemi	
Cinsi:	Silindir-Damga Mühür	
Malzemesi:	Kırmızı Kireçtaşı	
Ölçüleri:	Boy: 3 cm Çap: 2 cm	
Sergilendiği Yer:	archaeological-center.com	Kaynak: archaeological-center.com
Tanımı:		
<p>“İki aslan, iki kuş ve bir boğa başı tasvir edilmektedir” (archaeological-center.com)</p>		
Kompozisyon Değerlendirmesi:		
<p>Silindir yüzünde, simetrik olarak kompoze edilmiş olan iki aslan görülmektedir. Dinamik bir kompozisyondur. Bezeme olarak hilal biçimi aslan figürünün üzerine yerleştirilmiştir. Figürler stilize edilmiştir. Çizgisellik azdır, aslan yelesi ve kuş kanatlarındaki tüyler hacimsel olarak gösterilmiştir.</p> <p>Damga yüzüne bakıldığında merkezi bir kompozisyon görülmektedir. Kuşun gövdesi, kanatları ve pençeleri çizgisel olarak işlenmiştir. Statik olarak kompoze edilmiştir.</p>		

Tablo 46. Anadolu buluntusu, silindir-damga mühür

Bulunduğu Yer:	Anadolu	
Kullanıldığı Tarih:	Urartu Dönemi	
Cinsi:	Silindir-Damga Mühür	
Malzemesi:	Steatit	
Ölçüleri:	Boy:2,8cm Çap:1,2 cm	
Sergilendiği Yer:	Metropolitan Müzesi	
Tanımı:	“Kanatlı tanrılar ve aralarındaki kutsal ağaç tasvir edilmiştir” (metmuseum.com)	
Kompozisyon Değerlendirmesi:	<p>Silindir kısmında simetrik ve dinamik bir kompozisyon görülmektedir. Kompozisyonun geneli çizgisel olarak biçimlendirilmiştir. Noktalar ile boş alanlara bezemeler yapılmıştır. Kompozisyonun odak noktasını hacimselliğin fazla olması sebebiyle kutsal ağaç oluşturmaktadır. Kullanılan figürler stilizedir.</p> <p>Damga kısmında stilize edilmiş olan bir karışık varlık görülmektedir. Merkezi olarak biçimlendirilmiştir. Çizgi ve noktalar ile boşluklar bezenmiştir. Karışık varlığın yelesi ince çizgiler ile taranmıştır.</p>	

Tablo 47. Anadolu buluntusu, damga mühür

Bulunduğu Yer:	Anadolu	
Kullanıldığı Tarih:	Urartu Dönemi	
Cinsi:	Damga Mühür	
Malzemesi:	Bronz	
Ölçüleri:	Boy:1,8 cm Çap:1,2 cm	
Sergilendiği Yer:	Metropolitan Müzesi	
Tanımı: “Diz çökmüş kanatlı tanrı” (metmuseum.com)		
Kompozisyon Değerlendirmesi: Merkezi bir yerleştirmeye sahip olan kompozisyon hacimsellik yönünden zayıftır. Sade, bezemesiz olarak işlenmiştir. Stilize tanrı figürü içermektedir. Statik olarak kompoze edilmiştir.		

Kaynak: metmuseum.com

Tablo 48. Anadolu buluntusu, silindir-damga mühür

Bulunduğu Yer:	Anadolu	
Kullanıldığı Tarih:	Urartu Dönemi	
Cinsi:	Silindir-Damga Mühür	
Malzemesi:	Kırmızı Taş	
Ölçüleri:	Boy:2,5 cm Çap:1,4 cm	
Sergilendiği Yer:	Metropolitan Müzesi	
Tanımı:		<p>“İki karışık varlık ve kutsal ağaç tasviri görülmektedir” (metmuseum.com)</p>
Kompozisyon Değerlendirmesi:		<p>Silindir yüzde stilize hayvan ve bitki motifleri görülmektedir. Simetrik olarak işlenmiş olan yüzey üçgen, çizgi ve güneş ile bezenmiştir. Kompozisyon alt ve üst kısımda görülen simetrik bezeme ile sınırlandırılmıştır. Karışık hayvanların kanatları ve yelelerinde, kutsal ağacın gövdesinde çizgisel taramalar kullanılmıştır.</p> <p>Damga yüzde merkezde stilize bir figür görülmektedir. Boş alanlar ince çizgisel taramalar ile bezenmiştir.</p>

Kaynak: metmuseum.com

BÖLÜM 3: SERAMİK UYGULAMALARI

3.1. Tasarım Aşaması

Anadolu'da yaşamış olan medeniyetlerin kullandıkları mühür baskıları incelendiğinde hayvan ve insan figürleri, boşlukları doldurmak adına bazı bezemeler, güneş-ay gibi dinsel tema içeren biçimlerin kullanıldığı görülmektedir.

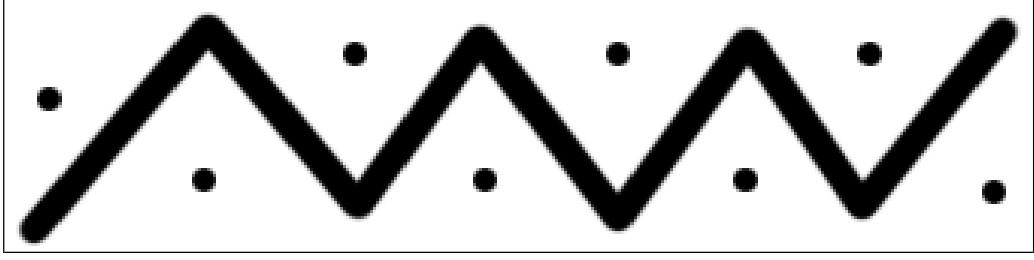
Her medeniyetin direkt veya dolaylı olarak birbirleri ile iletişim halinde olması sebebiyle mühür biçimlerinin, mühür yüzeyinde işlenen konuların ve mühürler üzerine uygulanmış olan şekillerin birbirlerinden etkilendiği tespit edilmiştir. Bu tespitten yola çıkılarak tasarım aşamasında geyik figürünün, güneş figürünün ve çeşitli bezemelerin zaman içerisinde nasıl değiştiğini kişisel yorumlamalar ile seramik yüzeyine işlenmesi amaçlanmıştır. Kişisel yorumlamalar esnasında, ilgili dönemde kullanılmış olan biçimler birebir kopya edilmemiştir. Atıfta bulunulan dönemin biçimsel özelliklerine aykırı olmayacak şekilde yeniden tasarlanmıştır.

Dört parça halinde tasarlanan seramik panolar, tez içeriğinde başlıklar halinde incelenmiş olan Erken Tunç Çağı, Hatti - Hitit Uygarlıkları ve Urartu dönemini temsil edecek biçimde tasarlanmıştır.

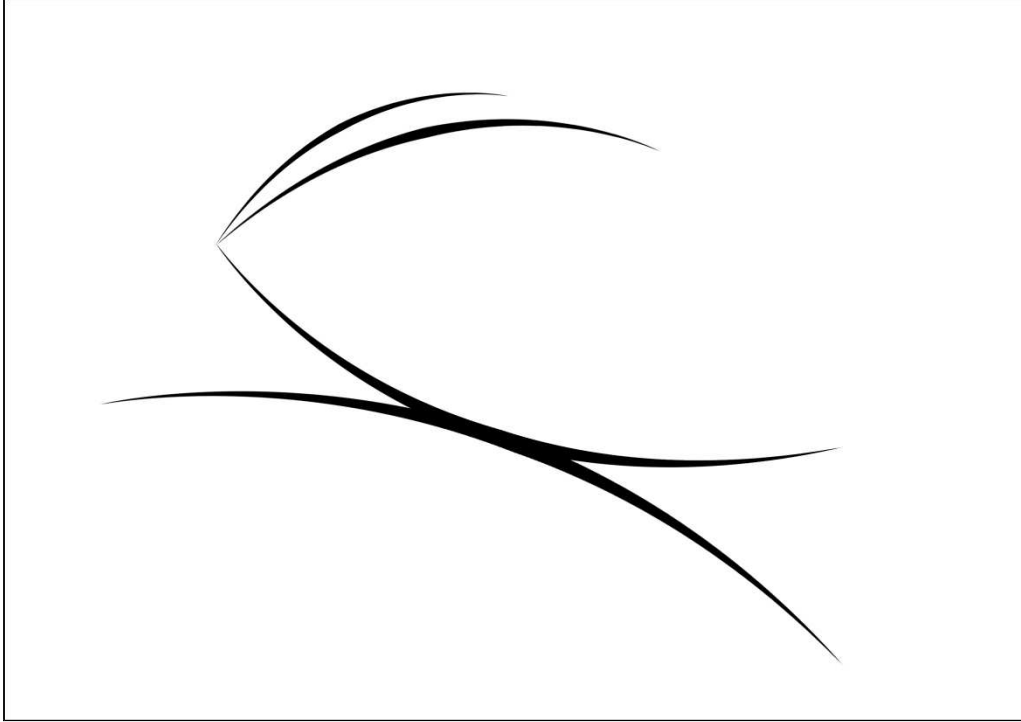
Erken Tunç Çağı döneminde kullanılmış olan figürlerin genel olarak çizgisel ve stilize olduğu gözlemlenmektedir. Bu tespitten yola çıkılarak geyik figürü, güneş ve bezemelerin dönemler içerisinde nasıl değiştiğini, stilize halden daha gerçekçi ve sonrasında nasıl daha soyut hale geçtiğini vurgulamak için çeşitli tasarımlar yapılmıştır.

Bu dönem içerisinde figürlerdeki sadeliğe atıfta bulunulması amacı ile sadece birkaç çizgiden oluşan oldukça stilize geyik figürü tasarlanmıştır. Mühür yüzeylerinde boşlukları doldurmak amacı ile basit geometrik taramalar, zigzaglar ve noktalar kullanılmıştır. Bu biçimlere atıfta bulunmak için zigzag ve noktalardan oluşan, o dönemi yansıtan bir bezeme tasarlanmıştır. Güneş figürü de diğer figürler gibi her dönemde var olan bir kavramdır. Erken Tunç Çağı dönemine ait olan kazı buluntularında güneş figürünün en ilkel hali sayılabilecek, sadece nokta ve çizgilerden ibaret olan güneş figürüne benzer bezemeler görülmektedir.

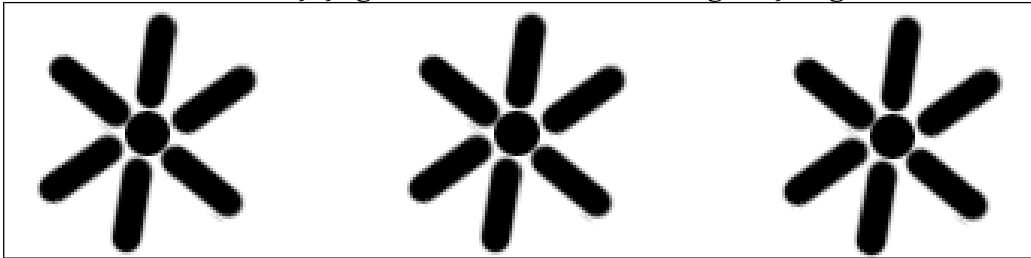
Resim 17. Erken Tunç Çağı, bezeme tasarımı

Resim 18. Eski Tunç Çağını temsilen tasarlanan stilize “geyik” figürü

Resim 19. Erken Tunç Çağını temsilen tasarlanan “güneş” figürü

Resim 20. Erken Tunç Çağı tabletinin eskiz çizimi

Hatti-Hitit Uygarlıklarında kullanılmış olan mühür baskılarına bakıldığında, Erken Tunç Çağına ait olan bezemelerin geliştirildiği özellikle Hitit Uygarlığı döneminde figürlerin gerçekçi görünümlerine kavuştuğu gözlemlenmektedir.

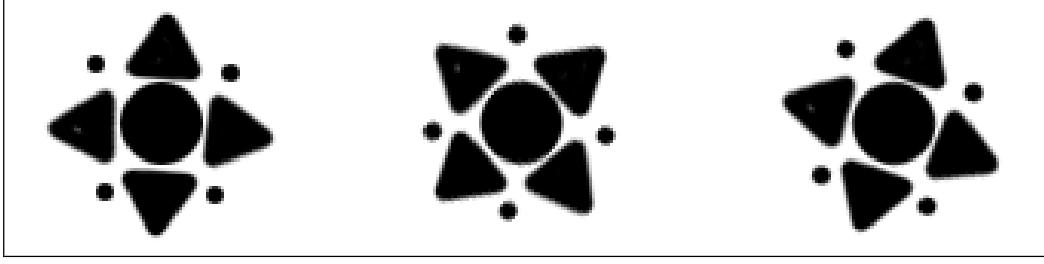
Hatti uygarlığında görülen figürlerde çizgisellik özelliği görülmeye devam etmektedir ancak hacimsel olarak da uygulamaların geliştirildiği dikkat çekmektedir. Bu bilgiden yola çıkılarak, Erken Tunç Çağı figürleri kadar stilize olmayan ancak yine de sadeliğini ve çizgiselliğini korumaya devam eden figürler tasarlanmıştır.

Hatti dönemi için geyik figürü tasarlanırken gövdesinin daha hacimsel ve yuvarlak hatlı olmasına dikkat edilmiştir. Ön ayaklar ve boynuzlar daha hacimsel, daha kıvrıktır. Güneş figürü çizgiselliğini tam olarak yitirmemiş ancak daha hacimsel olarak tasarlanmıştır. Hatti dönemi içerisinde çok kullanılan “kılçık” bezemesine atıfta bulunulmuştur.

Resim 21. Hatti dönemini temsilen tasarlanan “kılçık” motifi

Resim 22. Hatti dönemi temsilen tasarlanan “güneş” motifi

Resim 23. Hatti dönemi temsilen tasarlanan “geyik” figürü

Resim 24. Hatti dönemi tabletinin eskiz çizimi

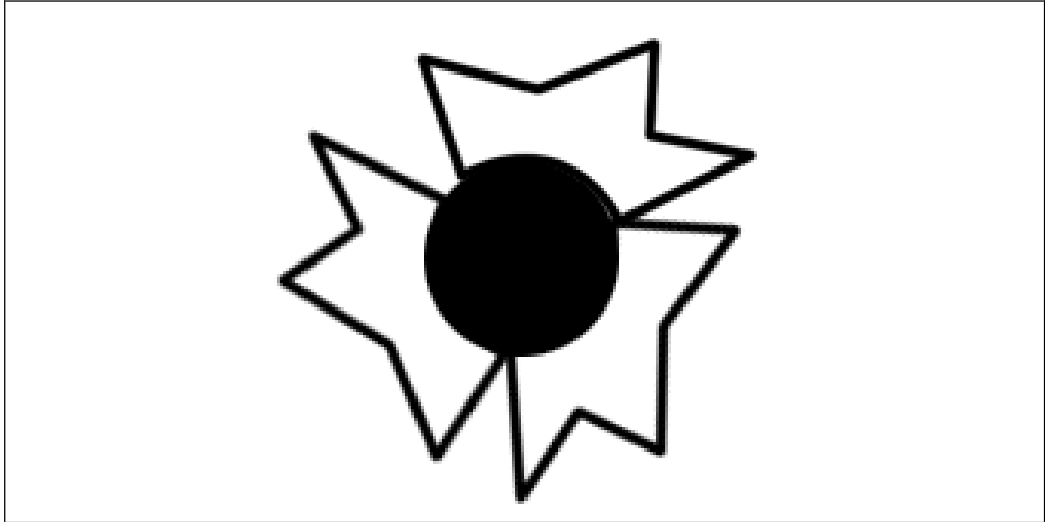
Hitit döneminde, Hatti Uygarlığı'na oranla çok daha gerçekçi figürler kullanılmıştır. Artık çizgisellikten ziyade mühür yüzeylerinde daha çok hacimsel figürler kullanılmıştır. Geyik figürü ile bu süreç anlatılmaya çalışılırken oldukça gerçekçi ve hacimsel tasarımlar yapılmıştır.

Bezemeler, artık bütün yüzeyin boşluklarını dolduracak şekilde her yere dağılmış biçimde kullanılmasından ziyade, kompozisyon bütününe destekler biçimde tasarlanmıştır. Bezeme amaçlı kullanılan zigzag ve kılçık motiflerinden sonra daha gerçekçi motifler kullanılmaya başlanmıştır.

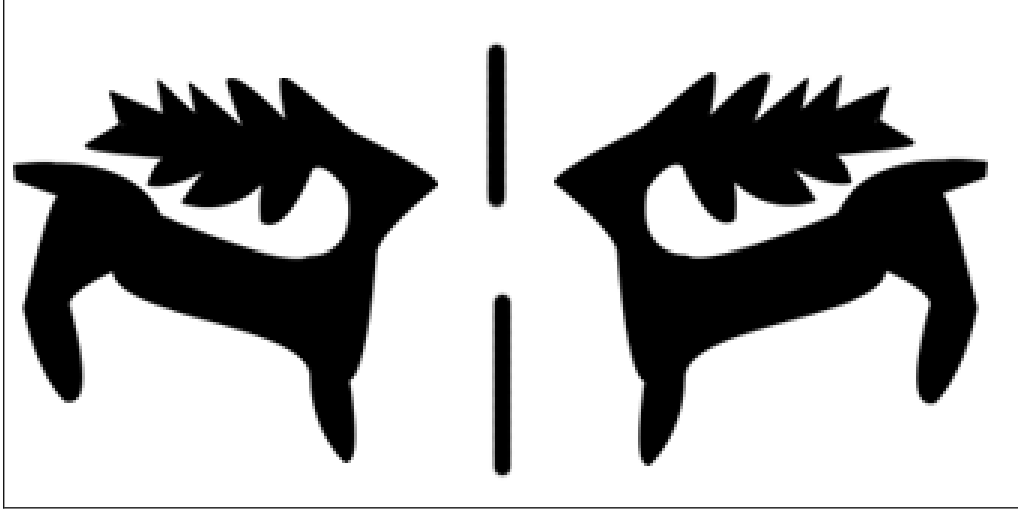
Dönemin tarıma olan ilgisini vurgular biçimde kullanılmış olan bitki motifleri aynı zamanda bir sonraki dönemde karşımıza çıkacak olan kutsal ağaç vb mitolojik olguların da altyapısını oluşturmaktadır. Bu oluşuma atfen hacimsel yapraklı bitki motifleri tasarlanmıştır.

Güneş figürü ise yavaş yavaş gelişimini tamamlamaya başlamış olup, artık altı kollu güneş figürü halini almaktadır.

Resim 25. Hitit dönemini temsilen tasarlanan “güneş” motifi

Resim 26. Hitit dönemi temsilen tasarlanan “geyik” figürü

Resim 27. Hitit dönemi temsilen tasarlanan bezeme motifi

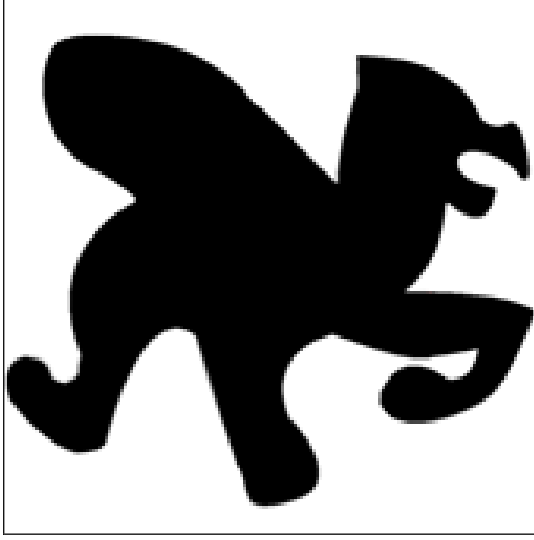

Resim 28. Hitit dönemi tabletinin eskiz çizimi

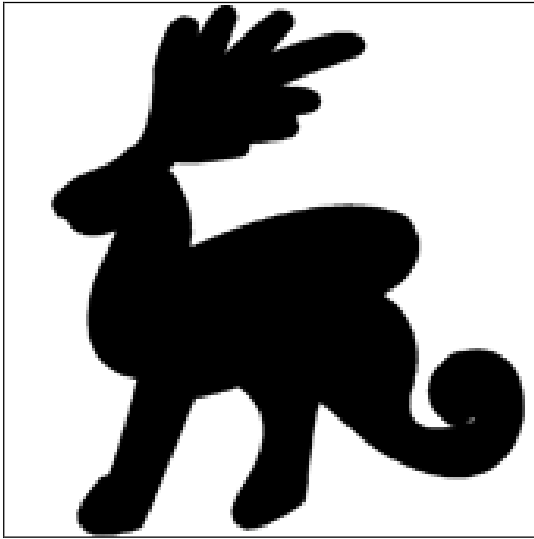

Urartu Krallığı döneminde gerçeğe en yakın figürler benimsenmiştir. Mitolojik ve dini karakterlerin kendini göstermesi ile birlikte karışık hayvanlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Gerçekçi geyik figürü Urartu Krallığı döneminde artık mitolojik bir karışık varlık olarak kendini göstermeye başlamıştır. Bu bilgi çerçevesinde tasarlanmış olan geyik figürü artık aslan ayaklı, kuş gagalı ve kanatlıdır. Güneş figürü ise artık altı kollu yıldız biçimindedir. Bezemelerde ise bitkilerin kıvrımlı yapılarından yola çıkılarak daha hareketli, çizgisel ve yuvarlak hatlı spiraller şeklinde tasarlanmış ve zaman içerisindeki gelişime atıfta bulunulmuştur.

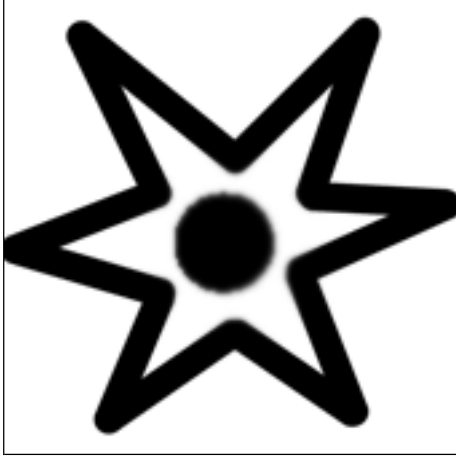
Resim 29. Urartu dönemini temsil eden “karışık varlık” tasarımı

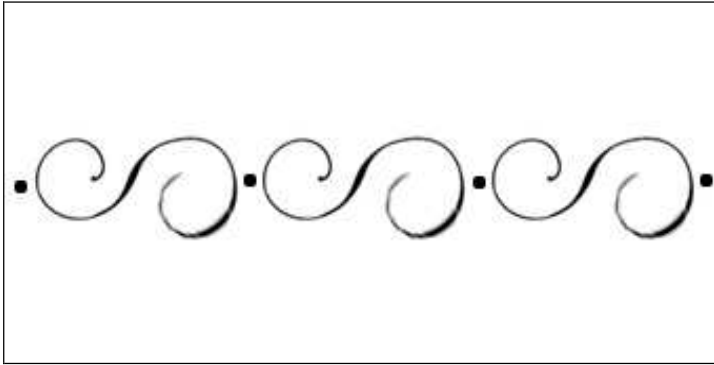
Resim 30. Urartu dönemini temsil eden “karışık varlık” tasarımı

Resim 31. Urartu dönemini temsil eden “güneş” tasarımı

Resim 32. Urartu dönemini temsil eden bezeme tasarımı

Resim 33. Urartu dönemini tabletinin eskiz çizimi

3.2. Şekillendirme Aşaması

Uygulamanın bütününde, “serbest el ile şekillendirme” yöntemi bazı temel aletler ile desteklenerek kullanılmıştır. Çalışmada kullanılmış olan ana malzeme “şamotlu çamur”dur. Şamotlu çamur, içerisinde pişmiş kil tanecikleri barındıran bir çamur çeşididir.

Uygulama esnasında öncelikli olarak plastik halde kullanılan şamotlu çamur, alçı plaka üzerinde içerisinde hava kalmayacak şekilde yoğrulmuştur. Yapılacak olan pano parçasının boyutunda kalın plakalar şekillendirilmiştir. Taş tablet görünümünü iyi yansıtabilmek amacı ile plakaların kenarları amorf hale getirilmiştir. Sonrasında hazırlanan tasarıma uygun olarak şekillendirme tamamlanmıştır.

Resim 34. Erken Tunç Çağı tabletinin şekillendirilmesi

Resim 35. Hatti dönemi tabletinin şekillendirilmesi

Resim 36. Hitit dönemi tabletinin şekillendirilmesi

Resim 37. Urartu dönemi tabletinin şekillendirilmesi

Tasarımın tamamlanmasının ardından kurutma işlemine geçilmiştir. Kurutma işlemi kontrollü bir şekilde, tasarımlar deri sertliğine gelene kadar devam ettirilmiştir. Çalışma deri sertliğine ulaştığında plakaların pişme esnasında hasar görmemesi, bozulmadan kuruması ve hafiflemesi için arka kısmı boşaltılmıştır. Boşaltma işleminin sağlıklı olabilmesi için çalışmanın et kalınlığı mümkün olduğunca aynı tutulmuştur. Kuruma ve boşaltma işleminin ardından ürün yüzeyine artistik görünüm verebilmek ve mühür buluntularının yangın izlerine atıfta bulunmak adına, pistole ile kırmızı çamur püskürtülmüştür. Kırmızı çamurun yüzeyde tutunabilmesi için bir miktar sülyen ilavesi yapılmıştır.

Resim 38. Pistole ile kırmızı çamur püskürtülmesi

Resim 39. Pistole ile kırmızı çamur püskürtülmesi 2

Resim 40. Eskitme etkisinin yakın görünüşü

3.3 Pişirim ve Sırlama Aşamaları

Piştirme esnasında kamara fırın kullanılmıştır. Ön kurutma sonrasında 950°C’de bisküvi pişirimi yapılmıştır.

Ürün fırın içerisine yerleştirilirken refrakterlerin dengesi kontrol edilmiştir. Sağlıklı bir pişirim için refrakterler arasına yerleştirilen ayakların birbiri ile uyumlu olmasına dikkat edilmiştir. Fırın içi ısısının dengeli olabilmesi için refrakter yüksekliklerinin eşit olmasına dikkat edilmiş ve böylelikle fırın içindeki ısının homojen olması sağlanmıştır.

Bisküvi pişirimi sonrasında ürün sırlama işlemine geçilmiştir. Sırlama esnasında yüzeyin temiz olmasına dikkat edilmiştir.

Öncelikle yüzey üzerinde gerekli olan yerlere bakır oksit uygulanmış ve nemli sünger yardımı ile fazlalık kısımları temizlenmiştir. Tabletler üzerinde yanık etkisi oluşturmak istendiğinden dış kısımlarına siyah sır pistole yardımı ile uygulanmıştır. Son olarak etkiyi kuvvetlendirmek ve uygulanan sırların ve oksitlerin bünyeye tutunmasını sağlamak amacı ile ince bir tabaka şeffaf sır yüzeye uygulanmıştır.

Gerekli yerlere rötuş yapılmıştır. Piştirme işlemi öncesinde tabletlerin fırın yüzeyinde degecek olan yerlerinin sırdan arındırılması gerekmektedir. Bu nedenle nemli bir sünger yardımı ile istenmeyen sır kalıntıları temizlenmiştir.

Çalışma fırına yerleştirmeden önce, refrakter yüzeyleri kaolen ile kaplanmıştır. Olası bir durumda sırn refrakterlere yapışmasını önlemek amacıyla uygulanmıştır. Refrakterler arası kullanılacak olan ayakların birbiri ile uyumuna dikkat edilerek çalışmalar

birbirlerine değmeyecek şekilde fırın içerisine yerleştirilmiştir. Sırlı pişirim işlemi kamara fırında, 1040 °C’de gerçekleştirilmiştir.

Resim 41. Pişirim sonrası Erken Tunç Çağı tableti

Resim 42. Pişirim sonrası Hatti tableti

Resim 43. Pişirim sonrası Hitit tableti

Resim 44. Pişirim sonrası Urartu tableti

SONUÇ VE ÖNERİLER

MÖ 3000- MÖ 500 yılları arasında yapılmış ve kullanılmış olan mühürler, Erken Tunç Çağı, Hatti-Hitit Uygarlıkları ve Urartu Krallığı'nı temel alarak gruplara ayrılmış ve incelenmiştir. İnceleme kriteri olarak kompozisyon kuralları esas alınmıştır. İncelemeler sonrasında tasarımlar yapılmış ve seramik malzeme ile sanatsal uygulamalar hayata geçirilmiştir.

Genel olarak Anadolu'da damga mühürün en yaygın kullanılan mühür biçimi olduğu tespit edilmiştir. Erken Tunç Çağı döneminde de damga mühür yaygın olarak kullanılmıştır. İncelediğimiz örneklerde genel olarak mühür kenarları bezemeler ile sınırlandırılmamıştır. Hayvan ve insan figürleri daha sonraki dönemlere göre oldukça primitiftir. Bezemeler daha basit, çizgiler ve noktalardan, basit kazımlar ile elde edilmiş görsel simetriden meydana gelmiştir. İşlenen hayvan ve insan figürlerinde, erken örneklerin kabaca gövde, bacak, kol, kafa, boynuz ve kanat gibi temel bölümlerden oluştuğu görülmektedir. Dönemin geç örneklerinde ise göz, tüy, giysilerde basit taramalar veya bazı mühür örneklerinde mekana ait çok yüzeysel bilgilerin gösterilmesi gibi az da olsa ayrıntıya yer verildiği gözlemlenmektedir.

Temel olarak Anadolu içerisinde varlığını sürdürmüş olan uygarlıkların birbirleri ile dolaylı olarak veya ticaret, göç gibi doğrudan iletişim ve etkileşim içerisinde oldukları görülmüştür. Bu etkileşimler sırasında uygarlıklar birbirleri ile çeşitli alışverişlerde bulunmuşlardır. Kültür alışverişi dolayısı ile kullanılan eşyalar, malzemeler ve mühürler de birbirlerinden etkilenmiştir. Hatti döneminde kullanılmış olan mühür bezemelerinin geliştirilerek, Hitit döneminde kullanılmış olmasının da aynı sebepten olduğu düşünülmektedir. Hatti ve Hitit dönemindeki mühür bezme biçimlerine bakıldığında, hayvan ve insan figürlerinde daha ince ayrıntıların işlendiği gözlemlenmiştir. Çok daha ayrıntılı, çok daha ince ve özenli işçiliğin ürünü olan sarmal, örgü gibi bezemeler kullanılmıştır. Özellikle Hitit dönemi içerisinde yapılmış olan mühürlerde hayvan figürleri gözleri, tüyleri, boynuzları ve dokusal işlemleri ile gerçeğe çok daha yakın biçimde tasvir edilmiştir. Dönemin geç safhalarında gerçeklikten öte mitolojik konular da çok olmamakla birlikte işlenmeye başlanmıştır. Bunda şüphesiz ki din faktörünün rolü büyüktür.

Bu dönem içerisinde mühürler genel olarak gioş adı verilen örgüler, çizgiler, sarmallar veya iç içe geçmiş spiraller ile çerçvelendiği görülmüştür. Konu olarak daha fazla ayrıntıya yer verilmiştir. Mühürlerin biçimsel olarak Erken Tunç Çağı'nda olduğu gibi ilkel değil, daha süslemeci ve daha ergonomik olarak yapılmaya ve kullanılmaya başlandığı dikkat çekmektedir.

Urartular, Anadolu'da kullanılmakta olan damga mühür geleneğini devam ettirmişlerdir ancak Asur Ticaret Kolonileri ile birlikte Anadolu'ya taşınan bezeme etkisini harmanlayarak ve mühür biçimlerini de kendilerine özgü değiştirerek mühür sanatını icra etmişlerdir. Mezopotamya uygarlıklarında görülen silindir mühürlerini ve Anadolu'da çok yaygın olan damga mühürlerini pek fazla kullanmayan Urartular, Asur Ticaret Kolonileri ile birlikte taşınan yeni mühürlerdeki tutamak şekillerini ve bezemelerini kendilerine has ürettikleri silindir-mühür biçimleri üzerinde kullanmışlardır. Böylelikle Anadolu medeniyetlerinin geleneksel mühürleri haricinde farklı olan mühür biçimlerini üretmişlerdir.

Bu dönem içerisinde yapılmış olan mühür bezemelerinde kullanılan figürlerin mitoloji ağırlıklı olduğu gözlemlenmektedir. Önceki dönemlerden farklı olarak başlar gövdenin yöneldiği tarafın haricinde geriye dönük olarak işlenmiştir ancak frontal^{2*} etki hiçbir zaman bozulmamış, perspektif mühür içerisinde yer almamıştır. Mühürlerde çok daha ince işçilik, hacimsel ve çizgisel değerlerin ustaca işlenmesi ile birlikte kompozisyonlarda çok daha zengin anlatımlar dikkat çekmektedir.

Seramik malzeme, tarihin en eski zamanlarından bu yana kullanılmış olan ve günümüzün çağdaş sanatında da hala kullanılan asla eskimeyen, güncelliğini kaybetmeyen bir malzemedir. Her geçen gün seramik kullanılarak geliştirilen yeni teknikler ve eserler ortaya çıkarılmaktadır. Mühür de seramik gibi hem geçmişte hem de günümüzde kullanılan, güncelliğini asla yitirmeyen bir araç olmuştur. Mühürlerin belirli dönemler içerisinde incelenmesi, sentezlenmesi ve seramik malzeme ile sanatsal eserlere dönüştürülmesi sınırları olmayan hem tarih, hem kültür, hem de sanatsal açıdan çok farklı şekillerde yorumlanabilecek zengin bir konudur. Bu araştırma içerik olarak

² * Frontal; cepheden, önden görünüm

Anadolu tarihinin 2500 yıllık kısmını kapsamaktadır. Anadolu; kültürü ve tarihi ile birçok medeniyete anavatan olmuş kültürel yönden çok zengin topraklar üzerindedir. Dolayısı ile araştırma sanatsal çalışmaya aktarılırken sınırlama ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Uygulamalar geyik, güneş ve bezeme motiflerinin bu zengin topraklarda kültürel olarak nasıl etkileşim dahilinde geliştiğini, değiştiğini vurgulamak amacı ile hayata geçirilmiştir. Böylesine zengin bir konu ileride de farklı sanatçıların, farklı bakış açıları ile defalarca işlenecek ve sanat dünyasında yerini alacaktır.

KAYNAKÇA

- AKURGAL, Ekrem (1995), “**Hatti ve Hitit Uygarlıkları**” Tükelmat A.Ş., Net Turistik Yayınlar Sanayi ve Ticaret A.Ş., İzmir
- AKŞİT, İlhan (1981), “**Hititler**”, Sandoz Yayınları, İstanbul
- Avrupa Konseyi 18. Avrupa Sanat Sergisi, (1983) “**Tarih Öncesi/Hitit/İlk Demir Çağı**”, İstanbul, 22 Mayıs-30 Ekim 1983
- BALCIOĞLU, Burhan (1995), “**Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1994 Yıllığı**” T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara
- COLLON, Dominique (1995), “**Ancient Near Eastern Art**”, British Museum Press, İngiltere
- ÇELİKEL, Sedef (1988), “**Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1987 Yıllığı**” T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara
- ÇELİKEL, Sedef (1987), “**Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1986 Yıllığı**” T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara
- ÇETİN, Nusret (1999), “**Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1998 Yıllığı**” T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara
- ERCAN, H. Fazıl (2007), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Seramik Anasanat Dalı, ”**Arslantepe Höyükte Bulunan Mühür Desenlerinin Sanatsal Açından Değerlendirilerek Seramik Yüzeylerde Yorumlamaları**” Basılmamış Yüksek Lisans Tezi
- ESİN, U., TARHAN. M. T., ÖZDOĞAN, M., ABBASOĞLU, H., KONYAR, E., YILMAZ, G. (1968), “**Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi**” İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü, Başak Matbaacılık, Ankara
- FRANGİPANE, Marcella (2004), “**Arslantepe**” Electa Basımevi

GÜNYAR, Şerif (2007), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Seramik Anasanat Dalı, “**Anadolu Seramiğinde Kuş Öğeleri**” Basılmamış Sanatta Yeterlik Tezi

<http://www.corbisimages.com/Enlargement/IH049511.html> (10.02.2011)

<http://www.bible-history.com/ibh/Egyptian+Customs/Carpentry/Ancient+Drill>
(10.02.2011)

<http://www.archaeological-center.com/en/auctions/40-513> (12.03.2011)

<http://www.archaeological-center.com/en/auctions/40-512> (12.03.2011)

<http://www.lessing-photo.com /dispimg.asp?i=08021540+&cr=29&cl=1> (20.04.2011)

<http://www.seslisozluk.com/?word=tez#amulet> (10.02.2011)

<http://www.ankara.edu.tr/images/photos/guneskursu.jpg> (20.04.2011)

http://www.britishmuseum.org/explore/highlights/highlight_objects/me/s/stone_seal.aspx
(20.04.2011)

http://www.britishmuseum.org/explore/highlights/highlight_image.aspx?image=k31718.jpg&retpage=19044 (17.03.2011)

http://www.britishmuseum.org/explore/highlights/highlight_image.aspx?image=ps344988.jpg&retpage=18848 (25.03.2011)

http://www.britishmuseum.org/explore/highlights/highlight_image.aspx?image=k39759.jpg&retpage=18938 (25.03.2011)

http://www.metmuseum.org/works_of_art/collection_database/ancient_near_eastern_art/stamp_seal_stalk_handled/objectview_enlarge.aspx?page=1&sort=6&sortdir=asc&keyword=seal%20anatolia&fp=1&dd1=3&dd2=0&vw=1&collID=3&OID=30006487&vT=1&hi=0&ov=0 (25.03.2011)

http://www.metmuseum.org/works_of_art/collection_database/ancient_near_eastern_art/cylinder_seal_goddess_leading_a_worshiper_to_a_seated/objectview_enlarge.as

px?page=6&sort=1&sortdir=asc&keyword=anatolia&fp=6&dd1=3&dd2=0&vw=1&collID=3&OID=30006146&vT=1&hi=0&ov=0 (25.03.2011)

http://www.metmuseum.org/works_of_art/collection_database/ancient_near_eastern_art/bull_s_hoof_stamp_seal_and_modern_impression_kneeling/objectview_enlarge.aspx?page=1&sort=6&sortdir=asc&keyword=urartu&fp=1&dd1=3&dd2=0&vw=1&collID=3&OID=30005313&vT=1&hi=0&ov=0 (25.03.2011)

http://www.metmuseum.org/works_of_art/collection_database/ancient_near_eastern_art/stamp_cylinder_seal_and_modern_impression_winged_divinities/objectview_enlarge.aspx?page=2&sort=6&sortdir=asc&keyword=urartu&fp=1&dd1=3&dd2=0&vw=1&collID=3&OID=30005975&vT=1&hi=0&ov=0 (25.03.2011)

http://www.metmuseum.org/works_of_art/collection_database/ancient_near_eastern_art/stamp_cylinder_seal/objectview_enlarge.aspx?page=1&sort=6&sortdir=asc&keyword=urartu&fp=1&dd1=3&dd2=0&vw=1&collID=3&OID=30005308&vT=1&hi=0&ov=0 (25.03.2011)

http://www.metmuseum.org/works_of_art/collection_database/ancient_near_eastern_art/stamp_seal_conical/objectview.aspx?page=18&sort=6&sortdir=asc&keyword=anatolia&fp=16&dd1=3&dd2=0&vw=1&collID=3&OID=30006400&vT=1&hi=0&ov=0 (25.03.2011)

http://www.metmuseum.org/works_of_art/collection_database/ancient_near_eastern_art/rectangular_prism_seal_engraved_on_six_faces/objectview.aspx?page=12&sort=6&sortdir=asc&keyword=anatolia&fp=11&dd1=3&dd2=0&vw=1&collID=3&OID=30002727&vT=1&hi=0&ov=0 (10.03.2011)

http://www.metmuseum.org/works_of_art/collection_database/ancient_near_eastern_art/double_convex_discoïd_bulla_seal_engraved_on_two/objectview.aspx?page=2&sort=6&sortdir=asc&keyword=anatolia&fp=1&dd1=3&dd2=0&vw=1&collID=3&OID=30000909&vT=1&hi=0&ov=0 (10.03.2011)

<http://www.tdk.gov.tr/TR/Genel/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF4376734BED947CDE&Kelime=m%C3%BCh%C3%BCr> (9.01.2011)

İŞBİLİR AYDIN, Berna (2007), “**Kimlik Betimleyici Tasarımlar: Mühürler**”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Resim-İş Bölümü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi,

KAÇMAZ LEVENT, Esra (2006), “**Diyarbakır Arkeoloji Müzesi Urartu Damga Mühürleri**” 100. Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Bölümü, Van, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi

KOÇAK, Gülbin (1996), “**Sümer Silindir Mühür Resimleri**”, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Basılmamış Sanatta Yeterlik Tezi

ONGUNSU, Nihal (1943) III. Türk Tarih Kongresi, “**Kongreye Sunulan Tebliğler**”, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara

ÖZGÜÇ, Nimet (2006), “**Kültepe-Kanis/Nesa**” Ankara

ÖZGÜÇ, Nimet (1965), “**Kültepe Mühür Baskılarında Anadolu Grubu**”, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara

ÖZGÜÇ, Tahsin (1982), “**Maşat Höyük II, Boğazköy’ün Doğusunda Bir Hitit Merkezi**” Türk Tarih Kurumu Basımevi- Ankara

SİNEMOĞLU, Nermin (1984), “**Sanat Tarihi, Tarih Öncesinden Bizansa**” Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları

YAĞCI, Remzi (1996), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji-Sanat Tarihi Anabilim Dalı, “**Anadolu Müzesi Koleksiyonundaki Geç Assur Yeni Babil, Akamenid Damga Mühürleri**” Basılmamış Doktora Tezi

ÖZGEÇMİŞ

Gülden Basmaz 02.02.1986 tarihinde İstanbul'da doğdu. 1992-1993 yılları arasında Florida Lloyd Estates Elementary School'da eğitim gördü. Lise hazırlık eğitimini Erenköy Kız Lisesi'nde gördükten sonra Florya Tevfik Ercan Anadolu Lisesi'nde tamamladı. Üniversite Eğitimine Sakarya Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu, Seramik Bölümünde (2004-2005) başladıktan sonra, Sakarya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik Bölümüne geçiş yaptı ve mezun oldu (2005-2009). Hâlen; Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Seramik ve Cam Bölümünde yüksek lisans eğitimine devam etmektedir.